

JÓKAI MÓR

DEKAMERONJA.

SZÁZ NOVELLA.

MÁSODIK KÖTET.

PEST.

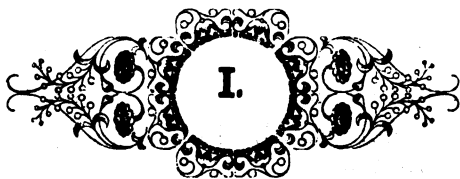
KIADJA HECKENAST GUSZTÁV

MDCCLVIII.

Pest, 1858. Nyomatott Landerer és Heckenastnül.

SZÁZ NOVELLA .

JÓKAI MÓR.

A MENNYEI PARITTYAKÖVEK.

(Debreczen városa krónikáiból).

Kuczuk nagyváradi basa idejében sok veszedelmes napot kellett a jó Debreczen városnak kiállani. Ez a hóbotos török, mihelyt valami csekélységért megharagudott reájuk, azzal fenyegette őket, hogy az egész várost tüzzel vassal elpusztítja, férfiai levágatja, asszonyait rabul elviszi, kincseiket zsákmányra bocsátja, a város helyét sóval behinteti.

A szelid és bölcs birák eleinte szép könyörgeással, jó szóval kérelték, ajándékkal engesztelték a hóbotos basa haragját, egyszer azonban Dobozy István uram kerülván a biróságra, az maga is kurta nyakú, hamar tűzbejövő ember volt; a mint egyszer valami hitvány ok miatt

Kuczuk basa megint ellenük förmedt, azzal fenyegetvén a debreczenieket, hogy majd rajtuk megy, ez azt izente neki vissza : „no hát gyere!“

Kuczuk basa szörnyü méregbe jött erre, rögtön felülteté hadait, még éjjel megindult s másnap reggel ott állt Debreczen alatt ; „no hát itt vagyok.“

A városnak nem voltak valami erős falai, sem árka, sem felvonó hídja; az egész védelme tizenkét rongyos toronyból állt, a mikben a polgárok a száguldozó tolvajnép ellen örködni szoktak, vakolatlan téгла építmények, náddal tetőzve, a miket az első ágyú-lövés halomba döntött volna; hátul rozzant falépcsőkkel ellátva, mik kívülről vezettek fel rájuk, mintegy folytatásul egy köröskörül járó fafolyósóban végződván, a honnan be lehetett a toronyba menni, úgy, hogy ha a lépcsőt ellopták volna a torony mellől, senki sem tudott volna belőle kijönni többet.

Minden ilyen torony forma góré egy-egy kaput őrzött, tiszteletes távolságban állván attól, hogy a netalán besiető ellenségnek útjában ne álljon; nehogy az bolond fővel a tornyot is elrontsa s újra kelljen építeni.

E tiszteletre méltó őrhelyek biztos voltát semmi sem tanusítja annyira, mint az, hogy valamennyinek a hegye ki volt adva gólyafészeknek, a hol e jámbor állatok estenkint féllábra állva, olyan hűségesen elkelepeltek óra hosszant, mintha ők őriznék a várost legjobban.

Kuczuk basa úgy intézé a jövetelt, hogy egyszerre a város minden kapuját elállta seregeivel s minden vályogtorony irányába felállított egy nagy kerekcsőű ágyút, a mi meg volt töltve. Így akart beszélni a debreczeniekkel.

Jön azonban a városból hozzá nagy sietve egy Panajoti nevű görög, a ki még Sztambulból származván ide, Kuczuk basának régi jó ismerőse volt, s rendesen, ha a város tanácsának valami csiklandós izenete volt a basához, ezt küldte hozzá, jól tudva, hogy ezt nem huzatják ott mingyárt karóba.

— No hát mit mondanak a debreczeni bírák?

— Kegyelmes uram, bizony ez a Dobozy István kurucz ember; a mint a te fenyegetésed megérkezett hozzánk, ő rögtön minden fiatal leányt, asszonyszemélyt és gyermeket szekerekre ültetett s elküldött Tokajba; azután parancsolatot adott ki dobszó mellett, hogy kinek

mi értékes jószága van, tépje szét, vágja le, vesse a kútba s a mint az ellenség megtámadja a várost, gyűjtsák fel azt egyszerre negyven oldalról, vessenek tüzet minden templomba, toronyba, s aztán kiki fogja a dárda nyelét, vagy üljön a lovára, ha van, s majd akkor megmondja, hogy melyik kapun menjenek ki? Még pedig úgy elmenjenek innen, hogy soha képpel se forduljon senki Debreczen tájékára vissza, Kuczuk uram aztán feleljen meg majd a magas szultán színe előtt, ha kérdeni fogja, hogy hova lett a nagy Debreczen város? mely ennyi meg ennyi adót fizetett a portának hűségesen, a vezéreket ajándékozta emberül, a hadsereget tartotta liszttel és takarmánynyal; ott dicsekedjék el majd vele, hogy azt biz ő porrá égette s bevetette helyét sóval, azon való haragjában, hogy roszul égett a pipája.

Ezt izente Dobozy István uram a basának s Panajoti azon módon elmondta neki szórul szóra.

— Átkozott vastagnyakú kálomistája! kiálta fel mérgesen a basa, bizony még megteszi, a mit megmond. — Aztán pedig arról csakugyan nem akart felelős lenni, hogy egy olyan várost mint Debreczen, kiirtson a világból, csupán úri

roszkedvének kihütése végett; holott Debreczen olyan szükséges volt azon a helyen, hogy ha ott nem lett volna, magának a töröknek kellett volna oda egyet építeni. — Tudja jól a kutyaházi, hogy nem akarom a városát elpusztítani, azért mer velem olyan fennyen beszélni; de kapjam csak ki ide a gyepre, tudom, hogy olyan utat tetetek vele egy fekvő helyében, a miben feltörik a talpa.

Panajoti erősen bizonyítja, hogy a debreczeni lakosság a legvégsőre van elhatározva, s a mint a basa egy trombitát megfuvat, vagy egy ágyút kilövet rájuk, ott minden lángba borul egyszerre, s az egészből senkinek semmi haszna nem lesz, minden drágaság ellevén ásva a földbe, a nők és hajadonok szépe eddig túl van a Tiszán; a férfiak pedig meg vannak dühödve, ki kaszát, ki kardot fogott, azokkal is baj lesz elbánni, a milyen keserűségben vannak most.

A basa átlátta, hogy Panajotinak igaza van; most az egyszer a debreczeniek kifogtak rajta. Azért is újra visszahivatá a kapuktól felállított csapatjait, befogatott megint az ágyúkba és azt mondta, hogy kegyelmet akar cselekedni Debreczennel, csak legyenek bizton, nem bánt senkit; ezentúl kegyelmesen fog velük bánni.

Dobozy István uramat még külön meg is dicsérte, elszánt, bátor magaviseletéért s szavát adta, hogy e jeles tromfért soha sem fogja bántani, sőt akármikor valami baja lesz, csak folyamodjék ő hozzá, számíthat pártfogására; ha pedig Váradra talál jönni, az ő házát ki ne kerülje, ő bizonyosan nagyobb vendégszeretettel lesz iránta, mint Dobozy uram volt öhozzá.

Azzal vissza ment Váradra ágyústul és se-regestül rendén.

A debreczeniek nagyot lélekzettek utána s mindenki dicsérte, és magasztalá bíró uramat, a miért ilyen bátran a tíz körmére mert állni; lám mégis csak a török látta át utoljára, hogy neki kell engedni.

Kuczuk basa azonban alig érkezett meg Váradra, rögtön hivatá maga elé Badrul béget; az afrikai szerecsen lovasok vezérét, s ilyen dolgot bízott reá.

— Ma este, mielőtt lealkonyodik, felülsz ötszáz lovassal és megindulsz Diószeg felé. Valahány embert akár jövőben, akár menőben találsz, mindegyiktől megkérdezed, hogy ez az út visz-e Nagy-Kállónak? azzal engeded futni. Ezt cselekszed, a mig éjszaka nem lesz, akkor egyszerre letérsz a diószegi útról, belegázolva egy

balfelől fekvő semlyékes rétbe, hogy nyomot veszíts: mikor a semlyéknek végít érted, ki jutsz a mezőre, ott találsz majd pásztorokat, a kik juhokat, ökröket őriznek, azokkal elvezeteted magadat Létáig. Mikor a létai tornyokat meglátod, a vezetőket vagdald le, s a helység alatt elvonulva, térj be a nagy erdőbe, abban az erdőben megint találsz mézszégetőt, vagy csordapásztort, a ki úgy elvezet az erdőkön keresztül, hogy elébb ki ne juss, mint a hol az erdő Hadházon felyül véget ér. Ott megint tedd el láb alól vezetőidet és maradj lesben.

— Holnap, vagy holnap után, vagy talán egy hét múlva — addig te az erdőből ki ne jöjj; — látni fogsz négy vagy ötszáz szekeret Tokaj felől közelíteni. — A szekerek válogatott szép leányokkal és asszonyokkal lesznek rakva; bizonyosan pénz és csecsebecse is van náluk elég; azokat mind egy lábíg elfogod. Ha férfi van velük, azt vágd le; a mi pénzt találsz náluk, oszd fel katonáid között; a népséget pedig hajtsd ide hozzám Váradra. Jól megértsd, a mit mondtam: a fejedet kezekben hordozod, tehát úgy vigyázz rá.

Badrul bég megérté a parancsot és távozott. A szerezsen vezér olyan ember volt, a kire ilyes-

mit rá lehetett bízni, mert képes volt erdön mocsáron keresztül az egész országot végig utazni, s lováról le nem szállni, míg küldetése helyére nem jutott; ott pedig étlen szomjan hetekig elácсорogni lesben s a rábízott parancsot az utolsó nyaklevágásig végrehajtani híven.

Kuczuk basa magában beszélgetett a debreczeniekkel : „nevettek ugy-e? kaczagtok? örültök? no csak ti nevessetek ma eleget; majd mingyárt el jön rátok a sírni való nap“.

* * *

Tokaj felől a széles országuton egy hosszú sor szekér közeledik Hadház felé; ez a debreczeni hölgykaraván.

Ötszáz szekér egymás hátszában, csupa asszony és leánynép, egyetlen férfi sincs közöttük, akkora sem; a mekkora az ostort fel tudná emelni: maguk hajtják az asszonyok a lovakat is; a kit pedig az Isten férfinak teremtett köztük, annak meg le vannak a kezei kötve szépen a pólába, mert annak még kis baba a neve.

Ennyi asszony, ennyi leány egy csoportban! Képzeltető az a jó kedv, az a lárma, a mit az úton elkövetnek; mindegyik beszél a másiknak,

hogyan hajtotta el bíró uram a törököt a város alul; milyen szépen ráijesztett? van rajta, lesz is rajta egy hétig elég mit mesélni; óh a a veszélyből kiszabadult szívek phantáziája gazdag.

Egy-egy kocsin csupa fiatal leány ül, azok előre hajtanak, s elkezdenek valami méla ösrégi dalt, a mit azon időkben énekeltek a Tiszától Moldováig; talán azt, hogy: „Fördik a kácsa, Fekete tóba, Készül anyjához, Lengyelországba“ vagy pedig azt a másikat: „Ha kérdik, hol vagyok? Mondjad hogy rab vagyok, Kezemen lábamon Vas békót hordozok“. Ez a nóta vala akkor nagyon nagy divatban, tudja Isten! olyan szívből énekelte azt szegény magyar ember.

Akkor aztán az egész sor szekéren valamennyi leány rákezde a nótát; majd felvették vele a nagy mennyezetes eget; szegény kis pacsirták ott fenn a magasban győztek velük versenyt tilinkózni.

Delelőre az egész karaván megállt a zöld halomnál, a mi ott van a sík rónában; ki tudja, ki rakta oda? a mi csontunk van-e benne, vagy a másé? bizonyosan csak a mienk, mert körülötte olyan pusztá az egész vidék.

Nincsen falu, nincsen város közelében, egy-egy tanya, boglyák-kazaloktól körül véve látszik itt amott, messze kitérve egymásnak; szántóföldnek sincs itt semmi híre, csorda legelőnek van hagyva az egész határ.

Csak a délibáb mutogat csodaképeket a láthatáron. Azt is megszokták már, senki előtt sincs hitele; elöntheti hullámozó tengerrel a messzi láthatárt, senki sem vágyik abban megfürdeni; mutogathatja benne nagy erdők árnyékát, nem igyekszik felé senki, hogy ott kihüссelje magát; városai, palotái megszokott képek, a miket senki sem bámul már, s nem törődik vele, valjon miféle ócska tündér mutogatta ott csoda hatalmát, józanabb emberivadék előtt, mely bűvészetét kitanulta?

Pedig éppen mai nap különös jó kedvében volt a délibáb. Ritkán is süit olyan forrón a nap: hogy a föld felrepedezik bele s az utolsó tófenék is cserepes hasábokra szárad:— egészen a délibáb tündéri örömeihez való nap. Egy csoport fiatal leány, az ábrándosabbak közül való, fel megy a zöld halomra, onnan nézi a légi tünemény csodáit.

Köröskörül siető habokban ring a tenger, melynek nincsen széle; abból emelkednek ki

koronkint az égre rajzolt árnyképek; úszó kék szigetek, mik szemlátomást nőnek, magasulnak, zöld erdő, lombos fák ellepik partjaikat; a fák árnyéka ott látszik a vízben; azután megint lejjebb süllyed a sziget, a tenger hulláma dagad, és összezsap végső pontja felett. Majd a másik oldalon tünedeznek elő nagy légi paloták, át-látszó tornyokkal, ködkék templomokkal, azokat is csak úgy hányja veti e tünde tenger, mintha rajta úszkálnának, s ha rájuk unt, végtelen romokat csinál belőlük, tornyok, várak egymásra düledezve; azután az is elmúlik, a szem nem lát egyebet a vándor daru csapatnál, mely onnan jö erre csendesen.

A leányok ott a dombtetőn magyarázgaták egymásnak: „nézd! az ott épen olyan, mint a két tornyú templom Debreczenben. Az meg ott szakasztott a nagyvárakapui örtorony, még a teteje is olyan rongyos.

— Leányok! leányok! dorgálá őket egy fiatal menyecske, ki a domb aljában szoptatta kövér képü kis fiát; nem jó az ilyennel tréfálni. Nem üdvösséges dolog a délibábban ráismerni valami házra. Azt a várost baj éri, a melyiket az mutogat. Hagyjátok el az istentelen beszédet.

— Nézd! kiáltanak egyszerre valamennyien, s a szó elhalt ajkaikon, mindenki oda tekintett, rémülettől és csodától megigézett szemmel.

Mi támadt egyszerre az égen?

Hadház felől, a légtenger felett magasan egyszerre egy lovas férfi ködalakja rajzolódott a sápadt égre; egy valóságos lovas vitéz, puzdrával vállán, hegyes turbánnal a fején, keze csípejére téve, az egész alak szívdöbbentő óriási mérvben emelkedve a láthatár távolába fel, a ló lábai nem érték a földet, alattuk keresztül lehetett látni az eget, az egész, mintha egy fegyveres fantomnak a halvány sárga égre vetett világos kék alakja volna.

— Jézus Krisztus ne hagyj minket! rebegé a megrémült gyöngye nép, e csoda tünemény láttára, minőt a természettudósok többször, több helyen láttak már, s azóta is mindig magyarázzák, még sem tudják, hogyan, mikép? Távol álló emberi alakok képe odafenn úszik a légben, megnagyítva óriási ködszellemmé. Másik pillanatban új meg új alakok támadnak elő a lég hullámból, mind fegyveres óriások, némelyik csak lova derekáig áll ki a csalódi tenger színéből, másnak csak feje és válla látszik ki

abból, azoknak árnyéka oda van növe teste alakjához, két átellen összeragadt árnyék, felfelé és lefelé fordított fejek, karok és fegyverek; egyszer ismét lassankint összeolvad az egész, s nem marad utána más, mint két széles küllő az égen; két világos kék fényzalag ködös sárga mély alapon, a földből felfelé sugárzó.

— Jézus Krisztus! Jézus Krisztus! török tatár leskelődik ránk; sikoltának a némberek; összezavarodva, megrémülve, tanácstalan, védtelen a pusztasíkság közepett.

Az anyák gyermekeiket kapták öltre, futottak velük szekereikhez, a szüzek elszórták drága kendőiket, fülön függőiket, hogy a míg a rablók azokat felszedik, maguk elfuthassanak onnan. Mindenki azt hívé, hogy már itt a veszedelem a nyomukban. „El innen, el! a böszörményi útra! Fussunk a nyomáson keresztül! Siessünk! siessünk!”

A szegény kétségbe esett had rémülten tért félre az útról; a szekerek lóhalálában futottak végig a száraz mezőkön, merre semmi út sem vezet; nem énekelt most már senki, még zsol-tár sem jutott eszükbe, csak úgy titokban sóhajta fel egy egy áhítatos szív, a mint hátra nézett a félelmes távolba s onnan fel a bizodal-

mas égre.: „te felséges úr Isten odafenn, ki elárulád csodaképen gonosz ellenség leseit előttünk; oltalmaz meg minket, szegény gyöngeszolgálóidat gonosz üldözéseiktől, kiknek nincsen bizodal munk senki másban, egyedül csak te benned, úr, mennybéli Isten!“

És az úrnak valóban még több csodatétele is volt e năpra.

A mint a futó nők egyre tekingettek félelmesen hátra; egyszerre eltűntek a játszó tünemények az égről és földről; a szétrebbent délibáb után élesen kilátszott a láthatár, a mint ég és föld elválík egymástól, s a hadházi nyírerdők halaványan kéklenek a távolban. Az égre éles ezüst szegélyű fellegek emelkedtek e táj felől, mintha roppant hab-buborékokat fújna a vihar sebesen fölfelé; lassankint mind jobban elborult a láthatár; sötétkék fellegek tódultak egymás hegyén hátán, valami nehéz hang úgy zúgott a távolból, mintha azt mondaná: „fussatok, fussatok“!

A szekerek vágatva csörömpöltek a böszörményi határ felé.

* * *

Badrulbég két nap óta áll már lesben a hadházi erdők között. Mindent, a hogy Kuczuk basa rábizott, végrehajtott azon módon. A kitől útbaigazítást kért, azt a szolgálattétel után levágta, hogy el ne árulhassa; minden csapatnak azon a helyen kellett maradni, a hol megállítá, senki sem hagyhatta el az erdőt; s ha valaki a környékből véletlen odavetődött, az mi előtt egy kiáltással elárulhatta volna, a mit látott, meghalt; lelőtték nyíllal, a mi nem ad hangot, nem dicsekszik hős tetteivel, mint a nagyszájú puska.

Senki sem árulhatta el őket, senki sem vihetett róluk hírt a debreczeni leányoknak, asszonyoknak. Hát az Isten? ... Ő meglátta, és megmutatta őket délibáb tükrén keresztül a vesztükbe siető nőknek, s felfedé előttük az ármányos csejt jókor. Dicsértessék az úr neve!

Harmadnap délben az erdőszélre állított örök jelenték Badrul bégnek, hogy a pusztán a távolban egy hosszú vonal látszik porzani, mintha száz meg száz szekér jöne egymás után.

— Ezek ők!

Badrul bég maga is felállt egy domb tetőre, hogy oda lásson; talán épen ő volt az a szertelen óriás, kinek ködképe először meg-

jelent az égen, puzdrával a vállán, hegyes turbánnal a fején?

Ezek ök! Csak hadd jöjjenek közelebb! Senki sem figyelmeztetheti őket a veszélyre, — senki.

Egyszerre azonban megáll a közeledő porvonal, néhány pillanatig elpihen, azzal egyszerre sebesen el kezd oldalvást tartani, s nem miként az elébb, halkán közeledve, hanem nyargalvást fut oldalt az avarnak.

Badrul bég dühödten tekintte széljel : „Ki árulhatott el bennünket előttük?“

Mintha egyszerre válasz jönne kérdésére, megzendül az erdő; a magas szál nyírfák zúgni búgni kezdenek; veszedelmes vihar támad fel a síkon, süvöltve bömbölve s sárga porköddel eltöltve a körül látszó eget.

Badrul bég nem szokott a vihartól félni; ezt nem is engedte meg neki Kuczuk basa.

— Előre a dárdát; kiálta lovasainak, jó a dárda hegye a vihart hasítani, utol kell érünk a menekülőket! ki a síkra!

Hah, de ott a síkon más úr parancsol most! A rónán keresztül, épen az üldözők és üldözöttek között, ott nyargal végig a vihar menyaszonya, a szilaj forgószél, ez a karcsú tündér, a ki délczegen tánczol végig a sima rónán, üstö-

kös feje a felhők között, mintha szétzilált haja repkedne ott, lábai mint az orsó pördülnek a porban; hajlik jobbra, hajlik balra, karcsu derekát hajtogatva, s daczos fejét emeli mindig magasabbra; jaj a törendőnek, jaj a veszendőnek, a mi most hozzá közeljut, azt megtépi, elszórja; háztetők, kazalok, kifacsart élőfák csak úgy tánczolnak köntösének szilaj forgásától, felviszi őket az égig, s onnan visszaszórja bősült szélességében. Utána jó morogva, dübörgve, a haragos völegény, a villámló zivatar, ki kergeti daczos menyasszonyát, tüzkorbácsa a kezében; azzal veri majd meg, ha megkapja. Ah a tündérek szerelme szörnyü!

Badrul bég csapatját olyan porfellegbe borítá egy pillanat alatt a forgószél, hogy senki sem tudta többé merre van előre, merre hátrafelé? A lég elvakult; egyik lovas nem látta a másikat a felkavart portul, melynek sötétjén még a villám sem bírt keresztül rémleni, csak közeledő mennydörgése hallott, a mint hőmpölygött az égen, rengette a földet, s el-el némitá a szél szilaj vihajgását.

Badrul bég alatt ágaskodott a paripa, fejéről elkapta a szél a turbánt, dárdájáról letépett minden lobogót.

— Héj te Isten! magyar Isten! ordíta a szerecsen öklével fenyegetőzve az ég felé, pártját fogod a magad népeinek; de azért még sem mentheted meg őket tőlem!

A mint e vakmerő istenkáromlást kimondá, abban a perczen úgy sújtotta meg vállát valami kemény test, hogy karja bénultan hanyatlott alá.

Mi volt az?

Semmi sem más, mint egy nagy jégdarab, a mi izenetképen jött a többi előtt, utána ropogva, dörögve ereszté meg a menny sujtó parit-tyáit; ormótlan jégdarabok kezdtek sűrűn paskolni az égből; némelyik olyan, mint egy márdártozás, más, mint egy átlátszó dió, másik, mint a szeges buzogány feje, tíz kisebb egymásba növe, közte fontot érő öldöklő darabok; a villám harsogott szakadatlan egyik ég sarkától a másikra küldve izenetét; a jég-paskolta föld a távol síkságon messze olyan hangot adott, mintha elakarna sülyedni a rászakadó égtől.

— Allah kérim! Allah ekbér! kiáltozák a mártalóczok; hasztalan futva az üldöző jégparittyák elől, a mik ijesztő sietséggel ütötték őket minden oldalról: a megriadt paripák kín-

zott nyerítése még rémületesebbé tévé a riadalt; s a kinek szíve volt még, azt megkereste a lecsapkodó villám, mely sistergő fejével oda vágott közéjük, bevilágítva a sűrű jég hullást, mintha millió gyémántteke és ezüst golyó omolna onnan felülről alá.

— Nincs menekülés, egyedül az úr Isten-nél! orditák a törökök; s rohant, kit merre a lova vitt; egy rész az elhagyott erdő felé; azt széltördelte sudarak, kifacsart szálfák fogadták, más előre nyargalt; bele iramodva a fellegszakadástól megáradt söppedékes érbe, mely egy óra alatt száguldó folyammá áradt; nehány a vihar elől futva, épen annak útjába került s verette magát mérföldekig. Mire a zivatar elhuzódott, Badrul bég nem találta több lovasát ötvennél.

Vagy húszan ott feküdtek holtan, itt amott elszórva, iszonyú sebekkel homlokaikon, betört tarkóval, zúzott bordákkal; némelyt lovastul agyonvert a jég; mást úgy eltemetett, hogy csak a kitett keze látszott ki belőle. Az egész rónaság pedig olyan képet mutatott, mint egy puszta, a mely végig van hintve apróbb nagyobb kavicsokkal, a mik olyan fehérek és olyan hidegek.

Az aethiopi pálmaszilvás puszták fiai soha sem láttak még jeget.

— Ime csodák történnek a földön; monda csüggedten Bardul bég. Ki harcolhat az ég ellen? A magyarnak külön Istene van, a ki csodákat tesz a kedvéért. Allah oltalmazzon bennünket idegen Istenek haragjától.

Nem volt azonban bizonyos felőle, valjon Kuczuk basa hajlandó lesz-e neki majd elhinni, ha ily vert haddal visszatér, elszalasztva a menekvő asszonyokat; elhiszi-e mondására azt a csodát? a mihez hasonlónak soha igazhivő még hírét sem hallá.

Szavainak bizonyosságára semmi sem volt olyan eleven tanú, mintha azon vasládákat, miket a végett hozott magával, hogy az elfogott asszonyok ékszereit azokba zárja; ezúttal megtölteti amaz égből hullott parittyá kövekkel; miket látva, a basa hitelt adand a mesével határos rémeset elmondójának.

Tehát szépen megtöltete színültig négy ládát a jéggel, s azokat párjával lovak hátára kötve, maga után indítatá. Nagyobb biztosság kedvéért minden láda kulcsát magához vette, s viasszal lepecsételé nyitjaikat.

Két nap tartott neki Váradig visszaautazni;

azalatt szálkózó hadai összevergődtek körüle, kinek csontja törve, kinek feje zúzva, kék zöld folt nélkül egyetlen egy sem.

Ez alatt reggeltől estig jó forró nap sütött rájuk. A vasládákból alul csurgott a víz, felül a gőz párolgott egyre. Nagy-Váradon zúzott karral, alázatos fővel lépett Kuczuk basa elé a szerezsen bég, s elmondá neki a történetet, még akkor is reszketett bele.

Kuczuk basa haragos arcot csinált a mesehez; egy szót sem akart belőle elhinni, bizonyosságul Badrul bég előhozatta vas ládáit s kérte, hogy tekintse meg saját szemeivel az égből hullott parittyaköveket.

A mint a pecsétet feltörte, a zárat felnyitá: ime nem volt a ládákból semmi. Még csak híre, nyoma sem az égi parittyaköveknek.

Badrul bég megszaggatá keblén köntösét.

— Allah kegyelmes! Ime a magyarok Istene a bezárt ládákból eltünteté a köveket, mikkel vitézeimet agyonverte.

— Gyáva nyomorult! kiálta rá Kuczuk basa, ki az egészről nem hitt semmit, sok lúd ebet győz: bizonyosan ama daliás asszonyok vertek úgy meg benneteket.

Azzal kiviteté maga elől Badrul béget s

felakasztatá kapuja elé: ott függött estig. A szerecseneket pedig, a kik vele voltak, megtizedelteté, a többieknek levágatta fél fülét, s így küldte le Belgrádba.

A debreczeni hölgyek pedig épen és bánatlanul jutottak kedveseik karjaiba vissza. Kuczuk basa soha sem hitte el nekik, hogy nem ők páholták el olyan kegyetlenül Badrul béget s azon naptul fogva kezdte őket nagyra becsülni.

.

Ilyen történet vagyon megírva nemes Debreczen városának tanácsi jegyzőkönyvében; te ki azt olvasod, gondold el magadban, hogy most is él még az az Isten, a ki az ő hiveit megtudta védelmezni mindig magas mennyből — s keze most sem rövidült meg.

ÉN LEHETTEM VOLNA AZ.

HUMORESK.

(Egy divatlapszerkesztő naplójából, a ki azért engedte ezt a tárgyat nekem, hogy ha tittleget kell érte kapni, kapjam én).

Valamelyik nap beállit hozzám egy borzas egyéniség (megfordul nálam több is) teljesen mosdatlan, fésületlen és keféletlen állapotban; a hogy külső formájából kivehetém, ez már mind megtalálta azt az igazságot, a mi a borba van rejtve.

— Úgy-e bár nem tetszik engemet ismerni?

— Bizony De bizony Bizony nincs szerencsém.

— No nézzen meg jobban.

— Úgy, igen is. No lám. Ettől a nagy hajától nem ismertem meg.

— Pedig tegnap nyirattam le.

(Úr Isten, milyen lehetett, míg le nem volt nyírva).

— Ismerem, ismerem; ugy-e bár kegyed a . . . a . . . a — Vilmos.

— Igen is; az; — a Sándor.

— Úgy, úgy, Gál Sándor

— Nem, hanem Schirting Sándor.

— Ah, tudom már, Debreczenből.

— Nem, hanem Miskolczról.

— Emlékezem. Iskola társak voltunk.

— Nem egészen. Hanem én ott laktam annak a háznak a helyén levő házban, a melyik háznak a helyen aztán a kegyetek háza épült. Emlékezik rá?

— Uram fia, hisz annak száz esztendeje épen. Nem emlékezem én abból az időből egyébre; mint hogy nem szerettem a lisztpépet, egyebet pedig nem tudtam enni, mert még nem volt fogam.

— Pedig én nagyon jól emlékezem rá; én tanítottam kegyedet hintázni.

— No isz ugyan jól megtanított, maig sem tudok.

— Pedig hát lássa kegyed, kicsinyben mult hogy nem én vagyok ön, és nem kegyed én.

— Nem tudom, melyikünk vesztene a cserével?

— Kérem alássan ne tessék ízélni. Én csak egy szegény irnok vagyok, a kinek eléje teszik a beirt papirost s arról leírja a dolgot a másik papirosra.

— Akkor én még roszabbul vagyok, mert nekem elém sem teszik a beirt papirost, úgy kell leírnom a dolgot a másik papirosra.

— Igen, de sokszor meg is szidnak érte.

— Engem pedig meg is kergetnek érte.

— Igen, de az ön nevét nagyon sokan ismerik.

— Hát Sobri Jóskaét nem sokan ismerik?

— De önnek csak még is több pénze van, mint nekem.

— Cseréljünk látatlanba adósságot.

— Ejnye már! De csak többet ér a feje, mint az enyim.

— Nem ér biz az, nézze, hogy elment a hajam, az öné mind meg van.

— Persze. De a mi belül van.

— No például, nyolcz fogamat huzattam már ki belöle. Tavaly karácsonyi meglepetésül egyszerre hármat, egy fájóst, meg két épet. Ezzel már most kevesebb van belül.

— No, de félre a tréfával. Én komolyan mondom, hogy kegyednek kellene én nekem lenni, és én nekem kegyednek.

— Hát hogy tévesztette el eképen a kvártélyozást e sors?

— Oh uram, bolond história az. Ha elmondom, majd meglátja, hogy igazságom van. Volt nekem egy anyám. . . .

— Ugyan ne mondja!

— De bizony Isten, úgy volt. Volt nekem egy anyám; a ki igen szép leány volt maga idejében. Hanem én még akkor nem ismertem.

— Ezt már igazán csodálom.

— No hát régen, igen régen, kegyednek az édes atyja nőül kérette az én anyámat, azaz, hogy még akkor nem volt nekem anyám, még akkor leány volt.

— Ezt egyelőre is tagadom. Az csak olyan mendemonda lehet.

— No kérem. Én csak tudom. Hiszen ha esze lett volna az anyámnak, hozzá is ment volna, de hát nagyon könnyelmű teremtés volt szegény, s engemet a könnyelműsége által többszörösen megkárosított.

— Azt a többit szeretném hallani, ezt az

egyiket hagyjuk abba. Tudja ön, erről a témáról nem szeretem a humorizálást.

— Hiszen kérem én nem humorizálok, kegyed humorizál, én siralmas történetet beszélek. Kegyed könnyen füttyörész, intra dominium van : főszolgabíró volt az apja. Igaz, hogy mikor az anyámat megkérte, még akkor csak esküdt volt. Hanem hát ez csak egy. Tessék csak hallgatni tovább. Másodszor megkérte egy indzsellér, a kinek az egyik fia most kétezzer forint fizetéssel van a debreczeni vaspályánál, a másik tisztartó herczeg Coburgnál, a harmadik gőzhajó kapitány a tengeren.

— Természetesen most ön volna az mind a három.

— Igen. Hanem ehez sem ment hozzá. Harmadszor megkérte a mátyhszföldi esperes, ahoz sem ment, ez is mást vett el, de ennek nem volt sem fia, sem leánya.

— No azzal járt volna ön legjobban.

— Nem azzal; hanem negyedszer megkérte az anyámat ő nagysága Cserependy Perghő Boldizsár úr. Tetszik ismerni. Cserependy Perghő Boldizsár urat? ugy-e bár?

— Azt nem. Hanem Rákospalotai Hutiray Lukácsy Sándort. . . .

— No no; ne ismerne ön olyan derék nagy urat, mint Cserependy Perghő Boldizsár úr.

— Nem előfizetöm.

— Lássá, pedig annak a Tiszán túl ötezer hold földje van egy tagban, s nincs több egyetlen egy fiánál hozzá.

— Hogyan? az szántja az egész földet?

— No, ne izéljen. Lássá, az a fiatal ember most négy lovas hintóban jár; sokszor találkozom vele, s olyankor mindig eszembe jut, hogy nekem kellene abban ülnöm, én hajtanám azt a négy szürkét; én parancsolnék kocsisnak, inasnak, engem süvegelnének a vendégfogadóknak; én utánam néznének a szép konteszek az ablakokbul, ha az anyám ilyen szörnyü módon meg nem károsított volna. Képzelve, már ki voltak hirdetve, gyűrüt váltottak, a vendégeket össze hívták a lakadalomra; meg volt írva a moring levél; csak egy hajszálon-múlt, hogy nem én vagyok most nagyságos Cserependy Perghő Boldizsár úr örököse; akkor egyszerre a lakodalom napján, egy órával az esküvő előtt elmegy az anyám a háztul egy német muzsikamesterrel, s megesküszik vele.

— Hát aztán?

— Hát aztán? Lehet ennél nagyobb baj

én rám nézve. Ha a földesúrhoz megy, most egy dominiumot öröklök, úgy pedig örököltem egy hegedüt, meg egy halom hangjegyet.

— Ez igazán eredeti, hogy valaki ne legyen megelégedve az apjával.

— Igen uram, de mikor válogathattam volna benne. Hiszen én tisztelem az apámat, jó ember is volt, de minek vette el épen az én anyámat? Ha meggondolja az ember, az igazán rettenetes dolog, hogy a fiak a kiknek leginkább érdekükben fekszik, hogy ki fiai legyenek, ebbe épen nem szólhatnak bele; mennyi ember változtatna sorsán ez által.

— Az igaz. Báró Sinának egyszerre annyi fia lenne, hogy számát sem tudná.

— Nem úgy van; de hogy legalább azok közül, a kik az embernek az anyját nőül kérték, ment volna ahoz, a kinek fiává lenni legjobban esnék az embernek : a sors lám jót akart velem tenni, kezemben volt a szerencse, candidálva voltam, s a holvan ni, egy könnyelmű lépés miatt elestem minden javamtól; nem az lett belőlem, a kinek kellettem volna lenni. (Ki ne igazítsa valami philologus „kellett volna lennem“-re).

— Ön tehát saját személyével sincsen megelégedve.

— Ugyan hogyan volnék, mikor minden héten háromszor eszem krumplit. Szeretném látni, hogy ha ön volna én, mit csinálna?

— Hát legelőször is megmosdanám.

— Ne bántson engem. Lássa én egészen elhagytam magamat, mert nincs olyan porczikám, a mivel meg volnék elégedve. Haragszom a kezemre, mert olyan ügyetlen, haragszom a fejemre, mert semmit sem tudok megtanulni, haragszom még a hajamra is, mert nem bírom simára fésülni, s mert tudom jól, hogy a képem nem szép, azért meg sem mosdom, én nem adnék magamért, a hogy itt állok, egy hajító fát, s akár mit csinálók, tele vagyok ezzel a gondolattal; irigykedem minden emberre; irigylem a nagy urak szép ruháját; a tudósok eszét; a költők hírét; az arszlánok daliás alakját; a napszámosok izmos karjait; a kereskedők olond szerencséjét; irigy vagyok a feleséges emberek boldogságára; a zsidó gyerekek jövendőjére; irigy vagyok minden emberre, a ki tud, tesz, és bir valamit, minthogy én magam semmit sem tudok, semmire sem vagyok képes és semmim sincs. És már most azután legyen gondom magamra; de bizony sokszor, ha elfáradt a hátam a sok körmölésben, elgon-

dolom magamban, hogy minek dolgozom én? mit iparkodom ezt a silány egyéniséget gédelgetni? nem jobb volna, ha úgy elhagynám magamat, hogy a csizma leszakadna a lábamról, és hétszámra ki nem gombolnám a kabátomat s nem enném egyebet káposztatorzsánál, a mit a zöldségpiaczon elhánynak; van is nekem mért becsülöm magamat, mikor semmi okom sincs rá.

(Különös neme a monomaniának, hogy az ember magát valami olyan idegen embernek nézze, a kit ki nem állhat).

Kezdtém átlátni, hogy ebben a jelenetben több a szomorúság, mint a tréfa.

— Tehát voltaképen mi czél vezette önt hozzám? mert azt csak nem gondolnám, hogy ön magát váltott gyerekeknek hiszi, s velem akarja magát elcserélni.

— Nem ám, hanem épen csak azt akartam önnek megmondani, hogy miután semminemű ember nincsen ebben a nagy Pesten, a kibe valami úton beleköthetnék; öntül-kérdezem meg, hogy ha a sors furcsa szeszélye úgy rendelte volna, hogy megfordítva essünk; ön az én helyembe, én meg az önébe, mitévő lenne akkor ön?

— Hát jöjjön vissza hozzám egy hét múlva, majd akkor megmondom.

Az alatt a hét alatt írtam egy jó ismerősömnek, a ki gróf X. jószágigazgatója, ha nem tehetné-e meg a kedvemért, hogy egy jóra való tanult fiatal embernek valami szerény állomást adhatna a gazdasági tisztség körül.

Az én furcsa praetendensem egy hét múlva helybe volt állítva.

Két évig azután nem láttam, mint hallám azóta ispánságra promoteálódott. Egyszer a napokban megint betoppan hozzám. Képzelnéni: fel volt frizérozva, s keztyü volt a kezén.

— Ejnye bajtárs uram, de kicsípte magát!

— Elhiszem azt, felelt ő ragyogó orczával, melynek nagyon használt a falusi levegő; mert jegybenjárok! még pedig egy gyönyörű szép lyánkával. A kasznár lánya. Aztán szeret. . . .

Azt a hangot nem lehet leírni, a mivel ő azt mondta : „asztán szeret“.

— Hát cserélne-e most Cserependy Perghő Boldizsár úr általános örökösével?

— De még a chinai császárral sem.

VALDIVIA.

I.

Valdiviának híják jelenleg Chilek egy tartományát Déli-Amerikában.

A folyó, mely a tartomány hegyeiből ered s rónáit bekalandozza, szintén Valdivia nevet visel; valamint egy csinos kis város is a folyam partján, mely nevezetes mesterségesen épült bámbusz lánczhídjáról, s arról, hogy minden harmadik ember Rocca nevet visel benne, s azt praetendálja, hogy az ő ősei hajdan fejedelmek voltak Chiliben, és mezitláb jártak. Most már saruban járnak és spanyolul beszélnek, legalább szavaik nagyon keveset hasonlítanak az ismeretes caraib idiomákhoz.

Hanem valami sajátság mégis megtartotta magát náluk a százados vérvegyület után is, a férfiaknál gyéren nő most is a szakál és bajusz, a nők színe most is hajlik a bronz felé, izlésük pedig a hajba fűzött tollakhoz és tengeri csigákhoz, s erdőket felgyújtani, ellenséget megnyúzni még most is elég ős hajlammal bírnak.

A régi bölény-vadászok ugyan már meggyérültek köztük, a bölény maga is elfogyott; a nemes Roccák más keresetre adták magukat; egy Bria-Rocca cukor-ültetvényes lett, egy Manco-Rocca a köszén-raktárak felügyelője, és egy Alvarez-Rocca épen rabszolga-kereskedői alkusz; hanem annyi tagadhatlan, hogy még most is vannak közöttük hat láb magas széles vállu legények, a kikkel a mestiz nem szeretne éjjel egyedül találkozni; valamint szép karcsu, zergeszemű asszonyok, a kikkel már inkább szeretne a mestiz találkozni, ha oly kegyetlenül gyorsak nem volnának a pofoncsapások-osztogatásában.

Ezek a jámbor mediatizált rézszínű fejedelmetutódok a kik most Valdivia piacznán Valdivia vize mellett olyan szépen kiahálják fél-spányolul eladó hagymáikat és szalagjaikat; azelőtt akárhány századdal is ottan laktak azon

a szép halmon, csakhogy akkor nem voltak olyan igen megnyugodva abban, hogy az ő országukat Valdiviának nevezték.

A város maga is másforma alakkal birt ez előtt háromszáz esztendővel. A hol most az Alcalde faháza van, ott állt Bria-Rocca bámbusz palotája, melynek szobrait két ember öltre való vastag bámbusz törzsek képezték; oldalai pedig szépen keresztberakott bámbusz derekakból voltak összeillesztve, mint valami gyönyörű gyermekjáték, ajtajai, ablakai vékony vesszőkből mesterségesen fonva, teteje agave levelekkel borítva, mint valami armadilla pikkelyes bőre; elején hosszú karcsu oszlopokon nyugvó veranda vetett árnyékot; itt szokott Bria-Rocca igazságot és törvényt tartani a vének jelenlétében; innen nyílt két terem; egyik a fejedelem szobájába, melynek padlata medve és jaguar bőrökkel volt szépen betakarva, falain pedig nevezetes rendben lógtak egymásra fektetett bivalybőr paizsok, köröskörül bizony ökrök szakállával szegve; rézfejszék, köbárdok, a félelmetes tomahavk, a szijas paritya; a görbe hajító fa, a szigonyos dárda, tizenkét foggal, melyet ha valakibe beletütnek, viszszejövet egyuttal ki is rántja a szívet belőle;

és végre egy tarka szironyos övre aggatva a a gyözelmek rémes trophaeumai : a véres skalpok.

A másik szoba a királynée volt, szép tarkára kifestve campeche fa és indigo nedvével, padlata finom gyékényekkel volt terítve; mikkel valóságos fényt üzött; s a fal mellett hosszú kerevete volt, áronfüvel töltve; azonfelül két függő ágya, tarkacsíkos gyapot szövetekből.

Ámde Evoeva királyné mindazt maga szötte és fonta; tehát érdemes volt reá; nem is ok nélkül tette őt Bria-Rocca királynéjává; mert tartományában senki oly pompás gyékényeket nem tudott fenni, sem oly ízes sajtot készíteni, mint Evoeva.

Sőt még azt is mondják róla, hogy olyan szép sem volt messze földön, mint Evoeva: hogy szemeiben olyan tűz égett, mint a fekete opálban, s ha félig lecsukva tartá azokat hosszú selyem szempillái alatt, az ilyen tekintettel képes volt megszelidíteni a tigriseket, sőt még az embereket is, kivéve a spanyolokat; hogy termete oly karcsu volt és hajlékony, hogy mikor férje előtt tánczolt, saját lábát megcsókolá hátra hajolva; és a mellett oly erős, hogy az őt megtámadó jaguárt kebléhez szorítva, agyon-

fojtotta. Képzелhetni, mit érhet egy ilyen nő ölelése annak, a kit szeret. Hát még édes ajkairól mennyi szépet lehetne beszélni! Egy is elég abból, a mit a regemondók beszélnek. Mikor egyszer Bria-Roccát a csatában meglőtték mérgezett nyillal; a nyilat kivették a sebből, de a mérég benne maradt, ekkor Evoeva szép piros ajkait az égő sebre tette s kiszívta belőle a mérget. Egy évig volt mereven fekvő beteg e veszelyes csók után; de a kuruzslók kigyógyították végre, s azontul Bria-Rocca még jobban szerette feleségét.

II.

Chili boldog országában soha sem hullatják el a fák zöld leveleiket, soha sem bujnak vissza a virágok a földbe, soha sem megy a medve alunni a tél elöl, soha sem vándorolnak el tájáról az énekes madarak.

Virágok nyílása, gyümölcsök hullása osztja csupán évszakokra az esztendőt; mikor a Hevea sima kérge fényesedik, s rovátkaiból fényes átlátszó mézga kezd kiduzzadni; mikor az urucuri háromszegletű dióival terítve az erdő, mikor a Pao-fa tobozai felpattannak, s mint

a nyírott gyapju, szállong szét belőlük a hófehér pehely; ez azt jelenti, hogy jön a tél, itt nem hóförmeteg és befagyott folyók évszaka, hanem csak hathéti esőé. Ekkor ünnepet rendeznek a Hevea isten, az Urucuri isten és a Pao isten tiszteletére, a kik jótékony gondviselői az ő választott népüknek, kimennek az erdőkre, hosszú nádcsapokat furnak a Hevea kérge alá, melyeken át fehér tejnedv csorog bőségesen az alájuk tett köedényekbe; azt ők az urucuri dió tűzénél megfőzik sűrűre, míg olyan lesz, mint a szívós bőr; készítenek belőle sarukat, ivóedényeket; s kereskedést csapnak vele a tudatlan omaguák s lapított fejű cambebák között, a kik nem ismerik e titkot. Ugyanez ünnepélyen a sűrűdő mézgával bekenve testüket, azt a Pao-fa bolyhos gyapotjával beraggatják; arra czifrákat festenek sáfránynyal, berzsenynyel; úgy hogy nem különben néznek ki, mintha a legfeszesebb tricotba volnának öltözve; az egész ruha igazán a testre van öntve. Ámde a nőknek nem szabad e divatot követniök, ez a pompás fényűzés egyedül a férfiakat illeti, a hölgyeknek meg kell maradniok szerényebb piperéjük mellett; a korallgyöngysor a síma nyakon, tarka csigák az átfúrt fülben, a

tarka tollakkal tűzködött kötény egyedüli piperéjük.

Mikor az időszak elmúlt, mikor minden növény siet virágzani, mikor a tavak fenekéről feljönnek ama csodás óriási rózsák, mikről még e század közepén is csak mesekép beszéltek; akkor mindenki tudja, hogy itt a nyár; akkor tartják a Morinka istennő ünnepét; a morinka egy csoda nagyságu virág, mely a vizek fölött lebeg; egyetlen uszó levele képes bölcső gyanánt fentartani egy gyermeket; egyetlen virága beillatozza a környéket messze: a virág nyílás idején, éjszaka kijönnek oda ünnepelni a szép indu lyánkák s áldoznak a bűbajos Morinka istennőnek, ki ha jó kedvében van s vigan hagyja nyílni a virágokat, akkor bő szüret lesz, áldott esztendő, kakaó bőven terem; ha pedig gyér virágokat bocsát, s azok is kedvetlenül nyílnak, akkor haragszik; akkor meddők lesznek a fák; dögghalál, gonosz ellenség közelít az országra.

III.

Egy napon kétszáz idegen férfi jelent meg Bria-Rocca városa előtt; csodálatos alakok, minőket itt nem láttak még soha. Arczok színe

fehér és piros, állaikon és ajkaik felett hosszú fürtöket viselnek, miként itt csupán a tisztcsölények hímei; annál csodálatosabb még, a mi testüket fedezi; fejükön valami van, a mi hasonlatossá teszi őket a gombákhoz, a többi rész be van pólálva bő, finom suhogásu burkokba; azok bizonyosan valami nemes állatok bőrei lehetnek; vagy valami nagy virág levelei és szirmai, miket csak fel kell öltetni. Azokon felyül ragyogó érczlapok vannak, simára kifényesítve.

A kétszáz lovag a chiliak bámuló csoportjai közt lovagolt trombita harsogás mellett Bria-Rocca királyi palotája elé. Ott a vezér felállítá lovagjait sorba, s beizent nagy tisztelettel a kaczikához, hogy engedje őt színe elé kerülni; az ő neve Valdivia.

Ekkor mondák ki legelőször azon a földön ezt a nevet : Valdivia.

Nem reszketett-e Chili földe, midőn először meghallá-e nevet, nem árasztá-e meg folyamait, nem törtek-e lángokba régen alvó tűzhegyei? Óh nem. Csalatkoznak azok, a kik azt hiszik, hogy a föld a népek anyja, a ki érez és sajnálkozik fiai veszedelmén; a föld egy kaczer aszszony, a ki örül az idegennek, s annak is csak

ugy megnyitja keblét, átadja virágait, gyümölcsseit, mint másnak; a ki szerelmeskedik a jövevénynyel; kendőzi arczát az ellenség előtt, s régi hű társai sírjából is virágot terem azok gyilkosának.

A spanyol vitézek délczeg férfiak is voltak; mennyivel különbek a régi őslakóknál; minden a mi rajtuk van, ragyog, és fénylik; a nap meglátja magát fényes gombjaikban, s a szelőknek is tetszenek lengő szalagjaik. És mennyivel eszesebbek amazoknál? Egy darab foszlány által beszélni tudnak egymással; egy üres ércdarabból villámot tudnak küldeni, a hová akarnak; tudnak utazni a tengeren, és ismerik, mi a távolban lakik; magas tornyos palotákat építenek kőből; vékony szálakból fényes köntöst szőnek, elvetett magból édeseledelt készítenek; — hogy is ne szeretné őket jobban a föld.

Bria-Rocca már hallá e fehér tündérek híret. A hir olyan, hogy elszáll magában is, s Pizarro már akkor régen meghódítá Perut, a mit csak a Cordillérák havasai választanak el Chilitől.

Bria-Rocca szívesen fogadá Valdiviát; bevezette palotájába, leülteté a legszebb medvebőrre, s cocus-dió csészében hús cacao italt tett

eléje, a mit olyan jól senki sem tudott készíteni, mint Evoeva.

Valdivia beszélt már a veresek nyelvén, megtanulta beszédjárásukat is, együgyü hasonlítató primitív mondásaikat; úgy tudott beszélni, akár egy inka.

— Jámbor kaczika; szólt Bria-Roccához, fehér testvérek jöttek hozzád, barátságos és erős kézzel jöttek, tele kézzel, egyik kezük tele fényes gyönggyel, gombbal, a mi szép lesz hölgyeitek nyakára; tüzet rejtő itallal, a mi jó kedvet ad a szomorúnak, erőt a gyöngének, melegben hűsít, hidegben hevít; másik kezük tele van éles vassal, a mi bőr paizsaitokat átmetshi, s tüzetlövő eszközzel, a mi messziről talál. Magatok válaszszatok, melyik kezün kell? — Mi nem kérünk tőled egyebet, mint hogy add nekünk azt a kis hegyet, melyet neveztek Guelennek, hogy oda mi építhessünk magunknak egy kis hajlékot a Mapocho folyam mellett; gondold meg, hogy mit felelj rá?

Bria-Rocca hármat szítt a kék füstű hukából, s a mig annak füstjén keresztül nézett, meggondolta, hogy mit mondjon.

— Azt mondod, fehér testvérek vagytok, s jöttök teli kézzel; egyikben ajándék, másikban

fegyver. Mi is így szoktuk fogni a majmot; egyik kézben a gyümölcs, másikban a dárda; mikor a gyümölcs után nyúl, akkor beleütjük a dárdát; — mi nem kívánjuk kezeitek adományát, sem a jobb kézből, sem a bal kézből; hölgyeink szépek gyöngyeitek nélkül is; jó kedvünk van minden ital nélkül; s ha nektek élesebb fegyvereitek vannak, nekünk vannak erősebb karjaink, s ha ti löttök tüzvel, mi lövünk méreggel, és az is halált hoz. — Azért a Guelen hegyet, ha kéritek gyöngyért, vagy tüzitalért; azért nem adom; — ha kéritek éles fegyverrel, tüzes nyállal; — azért sem adom; — hanem ha kéritek jó szóval, fogadással; egy jó szóért, egy fogadásért odaadom.

— Mi az a jó szó, derék kaczika?

— Hogy minket soha bántani nem fogtok; velünk békében éltek, és erdőinket el nem pusztítjátok.

Valdivia ígéretet tön a kaczikának, hogy jó testvérei maradnak, s a szövetség jeléül egy fél tökhajból mind a ketten vizet ittak a Matcho folyamból, s azután összetörték a tökcészt s darabjain megosztottak; így megerősítve a fogadást, valamikép ama csésze darabjait közegyetértés nélkül össze nem rakhatják töb-

bé, épen úgy nem lehet egyiknek boldognak lenni, a nélkül, hogy a másik is akarja azt.

Végre kiszívták együtt a béke pipáját s elváltak egymástól.

Valdivia felült lovára; onnan szólt halkán vissza Bria-Roccának.

— A fehérek addig fehérek, a mig nyájasak; de veresek, mikor megharagusznak.

Bria-Rocca hozzá gondolá magában.

(— Sárgák lesznek, ha meghalnak).

Hanem ő nem szokott mindent elmondani, a mit gondol.

A spanyol lovagok eltávoztak; hanem hagytak maguk után egy nagy tömlöt, a mi tele volt bölcseség italával, a hogy ők nevezték az indusok előtt a pálinkát.

Az indus vének követelték Bria-Roccától, hogy ossza ki közöttük e nedvet, hadd kóstolják meg mindnyájan, hadd legyenek ők is olyan bölcsek, mint a fehérek.

(— És olyan rabszolgák, mint a peruiak) gondolá utána Bria-Rocca, de nem mondtá ki; mert a nagy Tao-Tum szellem megáldotta őt a hallgatás tudományával; hanem kiönteté a tömlőből a borszeszt egy nagy fateknöbe s oda állítá a körül a kíváncsiakat, hogy majd mikor

ő jelt ad nekik, hajoljanak oda és igyanak belőle kedvük szerint.

Azzal meggyújtott egy hosszú kámforfa vesszőt, mely illatos fehér lánggal szokott égni, s megcsóválva azt feje körül, egyet suhintott vele a kitöltött nedv felé, s a nélkül, hogy az égő vessző hozzá ért volna ahoz, egyszerre lángot vetett az egész teknő, s a csodálatos fehér átlátszó viz elkezdett kék sápadt lánggal égni a teknő egyik szélitől a másikig.

Az indiánok megrettenve ugrottak szélylyel e csoda tünemény mellől, mire Bria-Rocca vesszejével odacsapott a lángoló nedvbe, hogy az égő cseppek szét fecscentek amezitelen testekre, mint tüzes sziporka; s azzal megragadva a teknő szélét, kidönté belőle az égő borszeszt, mely lángokat hányva folyott szét a futók lábai alá; kik keresztül gázolva rajta, magukkal vitték a lángot sarkaikon, lángot hagyva minden lábnyom után.

Soha sem kívánták többet a derék mapohinok, hogy a bölcsesség nedvét megkóstolják, s a spanyol calabasse nem birt rájuk azon megrontó varázsszal, mely többi rézszinű rokonait úgy elvesztegeté.

IV.

A thlenochtitlani nép hagyományai közt élt egy régi ősgenda, mely messze a spanyolok jövedele előtt vette eredetét; a csodás Quecزالcoatl tündérről.

A Quecزالcoatl tündér sok sok száz eszten-dő előtt jelent meg Délamerikában; fehér volt az arcza és szakállt, bajuszt viselt; megtanította a népeket az ennivaló növények ismeretére, az idősámításra, a réz használatára, épületek készítésére s egy századig maradt ott, boldogságot árasztva szét minden vidéken, akkor ismét eltűnt a tengeren át kelet felé; megigérve, hogy száz meg száz év múlva majd vissza jön ismét, s akkor még többre fogja őket tanítani.

Ime tehát a legenda igérete beteljesült. Eljöttek az áldott Quecزالcoatl utódai, fehér arczuk, fekete szakálluk és megtanították sok mindenféle szép dologra a jó rézszínű embereket.

Tlenochtitlanban, a gazdag aztek tartományban könnyen ment ez a tanítás: az aztek faj jó engedelmességhez szoktatott nép volt már, ismerte az arany és a szép ruhák értékét; volt saját fényüzése s gazdag fővárosa, melynek egyik fele egy sósvizü, másik fele édes vizü

tó tükrébe nézett, s maga a tó is körül volt építve házakkal, pyramidokkal és áldozó teocalikkal, mikben nagy ünnepek idején százával áldozták meg a kiválogatott férfiakat vérengző isteneiknek.

Az arany és az emberélet olcsó, az élvezet drága volt itt; nem csoda, ha a spanyolok oly hamar megtanították őket arra, a mit hoztak.

Ámde Chiliben! ott még föld alatt volt az arany; az emberek tapostak ő rajta, nem ő az embereken: még ott ős eredetiségében volt meg az idegentöli félelem s az összokások imádata; a spanyolok nagyon rossz tanítványokat találtak ottan. Hitegető szavaikat nem fogták fel a vének, ajándékaik értékét nem becsülték az ifjak, s az asszonyok szeme nem akadt meg rajtok; — ezeket csak a rögtöni merész csapás hódíthatá meg.

Valdivia Guelen hegyért nagyszerű ajándékot adott Bria-Roccának: egy paripát, minden nyergestül és kantárostul.

Fejedelmi volt az ajándék, méltó az elfogadásra; a kaczika nem utasította azt vissza; megtanult rajta nyargalni, s örömet hallá, ha azt mondák, hogy illik a lóra.

Még akkor e nemes állatok hasznát nem ismerték az indusok.

Valdivia jól számított. A mint Bria-Rocca megszerette a lovat, hetekig elkalandozott a puszta savannákban, az ember-magas buja fűben üldözve a pézsmabivalyok csordáit, s nem gondolt rá, hogy a spanyolok a Guelen hegytetőn várat építettek.

A Morinka istennő ünnepe közeledtével szokás szerint minden férfit kiharagsolt a városból Bria-Rocca, mert a Morinka ünnepe egyedül az asszonyoké s azt nem szabad látni férfi szemnek. Ilyenkor a férfiak kivonulnak az erdőbe, hajtóvadászatra, a városban nem maradnak mások, mint a gyermekek és az aggnők; a fiatal asszonyok és leányok a Moima tónál vannak ilyenkor, s nem szabad őket senkinek háborítani. Jaj volna annak a férfinak, a ki ez ünnepélyt élő szemekkel meglátná; az homlokán hordaná halálos ítéletét, az bujdoshatna erdőre erdőre, mégis fölkeresné és megölnék, a ki a Morinka ünnepét megháborította.

A Morinka istennő virága maga is istennő a virágok között; valami csodálatos növény, mely tizenegy hónapig ott alszik a víz fenekén,

tizenkét lábnyi mélyen a Moima vitzükre alatt; s az alatt nem él.

Mikor azután eljön születése napja, a mit soha el nem téveszt, mert az a leghosszabb nap, és a legrövidebb éj, akkor egyszerre megtelik a tó felszine barna, fakósárga arasznyi nagyságu göngyöletekkel, a mik úgy úsznak ott, mint megannyi apró csónak; egy nap mulva a göngyöletek szélei kitárultak; a burok-hártya felnyílt róluk, s roppant csésze alakú levelek tárultak ki belőlük, miknek belseje halavány karminnal van festve, mely a kövér husos levél rostjain, mint egy megtört őszi baraczk belseje ragyog keresztül, gyöngye zöld erekkel áthálózva, mik a levél kocsánya féle eleven aranszínbe mennek által; azután elkezdenek a levelek bámulatos gyorsasággal növekedni, szétterülnek a vízszinén, mint egy-egy gömbölyü asztal, a halvány karminzománcz átmegey haragos zöld színbe, s a sárgából lilaszín és karmazsinba átment erek, tarka reczékben osztják azt fel ezernyi négyszögökbe; a roppant levelek látható gyorsasággal nőnek, terjednek, némelyik öles átmérőre megnő, s az egész Moimá tavat egy csodálatos gazdag szőnyeggel terítik be, melyen keresztül-kasul le-

het járni, a széles levél meghajlik, de meg nem merül a léptek alatt; annyi neki egy ember terhe, mint más virágnak egy lepke.

Tized napra azután megjelennek a virág-bimbók; nagy bezárt kelyhek, akkorák, mint egy gyermekfő, törnek elő a levelek alól, féloldalt fekvé saját terhök miatt. Mint egy dinnye gerezdei, oly alakú fehér rovátkok jelzik rajtuk csupán a külső leveleket, mik két nap alatt lassankint rózsaszínbe mennek. Által s negyed nap estéjén szétpattan a négy külső levél, s a virág nem hajlik féloldalra többé, hanem áll egyenesen: a csésze szétnyíltával kibomlanak egyenkint a hófehér szirmok, gyöngé pírral kelyheik mélyében; s valami édes illat árad el utánuk az egész vidéken, melyet nem lehet megnevezni; mely gyönyörteljes ittasságot ad annak, a ki azt beszívja, tiszta, szüzi édes gyönyört, a mitől elfeledi a nő, hogy nő, és tündérnek érzi magát.

Az ötödik hatodik napon végre egészen szétnyílik a virág, egyik szirma a másik után kifejlik, míg végre a hetedik napon teljes pompájában áll elő, mintha számtalan korona volna egymásba rakva, hófehér ágakkal, rózsapiros mély színnel, közepén gazdag

aransárga ezernyi szálú porhonnal; a fejedelmi virágkehely átmérője ekkor három négy arasznyi. *)

Azon az éjszakán, mikor a virágok kinyílnak, van a Morinka ünnepe; hold ujságkor; fénytelen éjjel; mert a tündéri növény kelyhei oly érzékenyek a világosság iránt, hogy még a holdvilágban is csak félig nyílnak ki, s a nap-sugár előtt mindig teljesen összezárulnak.

De kedves nekik a hüs csillagsugár, a távoli, emberérzelmet nem költő szüzi fény s a csillagok rejtélyes mimelői : a regényes fénybogarkák.

Mikor e virágok elkezdenek nyílni, millió fénybogár jelen meg a tó felett; tán az illat csalja őket oda, tán ők is akkor támadnak, mikor e virágok, s hivatva vannak egymás gyönyörét nevelni? Ilyenkor a roppant virágkelyhek, mint zöld világú gyémánt-rózsák hajladoznak; a természet művésze drága kövekkel rakta ki koronáikat; a füvek csillaga ezernyi fényes pontocska a harmatos szirmok felett; míg a repülő gyémánt száll szün-

*) E növényt még a komoly Európa legkomolyabb nemzete is királynénak nevezte el; Victória regina. Eddigélé csak fejedelmi aquariumok képesek azt felmutatni.

telen egyikről a másikra, tündéri tűzjáték gyanánt, s egy-egy fejedelmi rózsza közepén ott világol a fényrovarok fejedelme, a pompás aora, a lámpás-bogár, melynek fényében árnyékok vetnek a szirmok.

Holdatlan az éj, de csillagos; a Morinka tó felszine egy zöld levél szönyeggel van bevonva; melyen annyi apró csillag ragyog, a hány odafenn az égen.

A sűrű banaán liget körüle, mint egy ezernyi oszlopú zöld templom fogja körül a búbajos tavat; melynek felszinén a legpompásabb oltárookban, óriási virágok kelyhében, száll az égre a legfenségesebb áldozat, a gyönyörteljes illat.

A tó partján, egy kis kerek pázsitos téren tartják a hindu nők az áldozat ünnepélyét. Száz legszebb szüz és száz gyermektelen nő két körbe fogózva tánczolnak egymás körül, s énekelnek a nagy szellemhez, ki elhozza a virágzási időt a víz alatti növényekre, s a szívben szendergő érzelmre.

Ha látná valaki őket messziről, tündéri karéjnak nézné; mindenik hölgy nyakán egy-egy füzér van, — ragyogó drága kövekből. Száz meg száz brasil-bogárka e sok ezernyi drága

kő, mit a hindu hölgyek fonálra kötözve nyakaik körül fűztek; s miknek szüntelen változó világa smaragd-zöldből rubinpirosra a legpompásabb ékszer-ragyogványt is fölülmulja.

A karéj közepén áll maga a királynő, Evoeva, az ő nyakán hármas sor ragyogó fűzér; hajlékony derekát széles öv köríti, megannyi szemkápráztató fénybogarkákkal kirakva, miknek parányi fénye mégis alig kölcsönöz annyi világot, hogy a bájos asszony alakjának körrajzait látni lehessen; sötét haja között azonban egy darab fényes lampyris ragyog, melynek holdszerű világa a delnö szép arczáig elhat, s halavány derüt von arra.

Ha látná valaki őket, tündéreknek vélné; de ki merne ide jönni, hogy őket meglesse? hogy szentségtöréssel felharagítsa a nagy szellemet maga ellen? Bizonyára indus férfi nem merné azt tenni, bárha ellenség volna is.

De a spanyol férfi megteszi, azért, hogy ha jó barát is.

Egyszerre vad férfirivallástól zendül fel a banaán liget; a nők ijedten futnak egy csoportba: férfiak törtek a szent berekbe, a szent Morinka ünnep éjszakáján.

Valdivia volt az, száz ötven társával.

Midőn Evoeva megismerte őket, hogy spanyolok; délczegen eléjük lépett, s bátor szóval kérdezé Valdiviától; hogy mertek e szent be-
rekbe lépni Morinka ünnepén, a midőn minden
férfinak távol kell lenni innen?

Valdivia azt válaszolta rá, hogy átölelte a
gyönyörű hölgy síma termetét, s haragtól he-
vült arczára egy forró csókot nyomott.

Hajh! egy böszült jajkiáltás hangzott fel er-
re egyszerre az indus nők ajkairól; „idegen férfi
megcsókolta a királynét! Csók érte a királyné
arczát Morinka éjén! idegen férfi csókja!“

Az indus nők eszeveszetten rohantak Val-
diviára és társaira, böszült harczot kezdve ve-
lük királynéjük miatt, a kétségbeesés harczát,
hol gyöngé nők, öltözetlen, fegyvertelen, erőt-
len alakok támadnak meg pánczélos fegyveres
férfiakat, s körmeikkel, fogaikkal, mint az er-
dei fenevad, iparkodnak sebet adni, s nem gon-
dolnak a vett sebbel.

A spanyolok kénytelenek voltak fegyvere-
ikhez nyúlni az ádáz támadók ellen, s nem so-
kára apró veres patakocskák futottak a Morin-
ka tava felé: asszonyvér. — De Evoevát mégis
kiszabadíták Valdivia kezei közül egy pilla-
natra: az a pillanat elég volt a királynénak

magát a partról a tóba vetni, melynek felszine a roppant nymphaea leveleivel volt boritva; a levelek összecukódtak feje fölött, s többé nem is váltak széllyel.

Száz meg száz nő követte a királyné példáját; üldözőik elől a tóba vetve magukat, s a spanyolok egyet sem láttak újra fölmerülni. A nymphaea levelek újra fennlibegtek a víz színén.

Ámde a nők a síma levél-szőnyeg alatt átúsztak a tóból kiszakadó folyamig, mely távolabb tiz ölnyi magas zuhatagot képez, s e zuhatagon keresztül rohantak. A ki a sziklákon össze nem zúzta magát; kit a zuhatag meg nem fojtott, az megmenekült.

V.

Bria-Rocca késő estig üldözött egy jaguárt a puszta savannán, akkor utolérte és megölte. Éj lett, mire harczosaival ismét visszavergődött a Mapocho partja mellé, hol tanyát ütöttek.

Bria-Rocca levezette lovát a folyamhoz itatni. — A nemes állat egész nap nyargalt, szomjas volt; mégis, a mint orrát lehajtotta a víz fölé, egyszerre odafútt hozzá, visszakapta fejét, egész testén megrázta a bőrt, sörényét

egyik oldalról a másikra átcsapta, s szakgatott, hörgő nyerítéssel gázolt vissza hátrafelé a vízből, folyvást rázkódva, mintha még lábairól is le akarná rázni a cseppeket, a mik odaragadtak.

A király azt hitte, hogy tán valami kajmánt érez a mén a vízben, s más helyre vezette azt. — A paripa ott is ugyanazon undorral rázkódott meg a víztől s nem ivott belőle.

Vér van abban a vízben, Bria-Rocca király! asszonyoknak vére, attól borzad a paripa, azért nem iszik belőle!

Éjfél volt és máris világosodni kezdett az erdők fölött az ég.

— Nézzétek, milyen korán kel most a nap! szóltak az álmaikból ébredő indusok.

— Erdőt gyújtottak meg valahol, az világít olyan nagyon; feleltek egymásnak, s aludtak tovább.

Nem hajnal az, nem is erdő-égés, hanem a király városa ég ottan; és a hol legfényesebb az ég; ott a királyi palota lobog; felgyújtották azt az idegenek.

Hajnal felé zaj támadt a ligetben, elébb néhány futó gyermek jött messziről sikoltva, s felverte a férfiak alvó tanyáit. Azok elmondák a királynak, hogy a fehér idegenek fel-

költék őket álmaikból s tüzet csináltak a háztetőkön, a ki nem tudott jól futni azt megölték.

Azután ismét új hírnökök jöttek a király elé : levágott fejű hullák a vízben csendesen úszva; asszonyok gyermekek hullái; iszonyúan megcsonkítva.

Azok nem mondhattak semmit a királynak; de ő még is annyit hallott tőlük.

Ott állt, fejszéjére támaszkodva, a folyamparton és nézte, mint úsznak el előtte csendesen a hullák.

Körüle ádáz jajgatás hangzott : „oda Mapocho városa, orozva jöttek ellene a guelenhegyi szörnyek, tüzzel löttek, érczsárkányokkal bömböltek, megölték a gyermeket, elrabolták a nőt; földig égeték a király palotáját.

A király nyugodtan felelt ;

— Ha a nagy szellem úgy akarta, hogy Bria-Rocca vérben áztassa lábait, s városa tűzénél melegedjék; Bria-Rocca hallgat és nem zúgolódik.

Jöttek azután hozzá a nép vénei; elmondák előtte, hogy a Guelen hegyen a fehér idegenek nagy titokban sereget gyűjtöttek a velük ellenséges papua és omagua fajok közül, s Morinka ünnepén, mikor a férfiak mind kivonul-

nak az erdőkre, egyszerre megtámadták Bria-Rocca minden faluját, s elpusztíták azokat; s Valdiviát kiálták ki ez ország urának.

A király nyugodtan felelt.

— Ha a nagy szellem úgy akarta, hogy Bria-Rocca népe elhagyja ősei földét, Bria-Rocca nem zúgolódik; — helyet ad az idegennek.

Végre jöttek a Mapocho folyamon szállva gyékény csónakok; azokban megmenekült nők, apró csecsemőkkel. — Némely anyának keblén szúrták át gyermekét, mégis elhozta azt kebléhez szorítva : azt hitte, hogy még megélhet.

Ott hozták a király nejét is, a szép Evoevát.

A hölgy fekete hajzata le volt bontva, s elől arczán szétterítve, hogy azt eltakarja egészen.

A nők dühösen ragadák meg Bria-Rocca karját, s odamutattak Evoevára.

— Nézd, ott van nőd : megcsókolta annak arczát az idegen férfi.

Bria-Rocca ajkai elfehérültek, halántékain kidagadt minden ér; de kezében még sem mozgott meg a harczbárd : — nyugodt lélekkel felelé a nőknek.

— Ha a nagy szellem úgy akarta, hogy Bria-Rocca ne nézzen többet Evocvára, Bria-Rocca megnyugszik benne, és nem fog többet reá nézni.

Azzal ráteríté bőrpalástját lábai előtt térdelő nejére és elfordult attól.

Az indus férfiak fegyverre kaptak ezalatt s paizsaikat verve, kiáltának boszút az idegenek ellen.

Bria-Rocca odalépett közéjük nyugodtan :

— Hagyjátok pihenni a fegyvert. — Ezt a napot mi elvesztettük, hadd nyerve meg az elenség. — Legyen az övé. — Királyok harcolnak ma szalmaszállal koldúsok dárdáiellen. Hadd legyen itt nekik boldogságuk; hadd legyenek pompás városaik, szép nők, szép gyermekeik; hadd legyen sok, sok örömük a földön. — Most nincs nekik még semmijök, hogy megfizethessenek nekünk ezért az éjszakáért. — Majd ha lesz!

* * *

Tíz esztendő mult el azóta, hogy Bria-Rocca palotáját leégették, az alatt sok változás történt egész Chili országában. Valdivia elfoglalta Pizarro nevében Chilit; azután a spa-

nyol királyi párthoz állva, segíté megbuktatni Pizarrot; ezért jutalmul Chili alkirályává neveztetett ki : a tartomány egy része, melyet legelőször meghódított, elneveztetett Valdiviának; ugyan-e nevet viselte a folyam is, melyből egykor Bria-Rocca paripája nem akart inni a vér miatt, és azon pompás gazdag város, mely az ind király bambusz városa helyen épült, szinte Valdivia nevét viselte.

Valdivia uj alakot adott a tájnak; kövezett utak vezettek egyik várostul a másikig, miket segíté fölépülni az Európából átcsödült kalandor nép; ültetve, szántva és aratva, turkálva a földet, és a hegyek ércztermő ereit, miként ha otthon volna.

Nem háborgatta őket senki : a rézszinü faj eltűnt, elveszett előlük; egy kiáltásukat nem lehetett hallani az erdön, egy lábnyomukat nem lehetett találni a földön, végképen elenyésztek onnan, mint mikor nagy sáska tábort egyszerre elől a hetednapos hideg eső.

Valószínűleg felvonultak a hegyek köze, belső Amerika sejtetlen rengetegei közé, mikén túl kezdődött még csak a mesék arany országa, a miről Cabeça de Vaca, és Niça barát annyí csodálatost meséltek a spanyol kalando-

roknak ; ruhában járó vad emberekről, smaraggal és turquoissal kirakott városokról, a tiz mérföldnyi területű Cibolla várról, s a mit azután olyan sokáig kerestek a hívők a mutatott irányban, a kik közül természetesen soha sem jött egy is vissza hírt mondani.

Valdivia idejében különösen fel volt hevítve a spanyolok képzelődése ez Eldorado felől, s ha valaki tűnődni talált volna azon, hogy Bria-Rocca népe hogy tudott úgy eltűnni erről a tájról, hogy még hirmondó sem maradt itt belőle, az nagyon könnyű magyarázatot adhatott magának azzal a vigasztalással, hogy jó dolguk van azoknak, mert azok felkeresték atyáik fiait a nagy Cibolla városában, s usznak tejben és mézben. Valjon, hogy lehetne utánuk menni?

A spanyolok meghonosultak Chiliben, s többé nem építettek sánczokat városaik körül, nem állítottak ki éjszakánként őröket az utakra, nem tanították szelindekeiket a kétlábú vad nyomát szaglászni; béke volt és nyugalom az egész országban; a kereskedők számlálták a pénzt; a nagy urak pazarolták azt, a szép asszonyok jártak selyemben, s a kis gyermekek lovagoltak apjaik térdén.

Igen, igen; mindenük volt a spanyoloknak, gazdagságuk, boldogságuk, díszes városaik, — még szép asszonyaik és apró beszédes gyermekeik is. . . .

. . . . „Majd ha lesz!” azt mondta hajdan Bria-Rocca.

VI.

Az aruacanok hazája valóban boldog ország.

Az Andes hegyek óriás falai úgy övezik körül, mint egy várat: a meredek hegyszakadékok elválasztják azt minden oldalról szomszédaiktól; kiket kíváncsiság, hódítási vágy, vagy kincsszomj hasztalan sovárogtat ismeretlen tájaik felé.

A korlátlan hegyzuhatagokon keresztül, mik e bérczeket összevissza tépik, hasztalan építenek hidakat, hasztalan furdalnák keresztül alagutaikkal a sziklák zömét, hasztalan vágnának tekervényes utakat a hegyek gerinceibe, egy decemberi esőzés újra képes elrontani minden emberi munkát, s ha ez nem volna elég megvédeni a határt a hódítók betörése előtt, van négy hatalmas vára az Andes hegyeknek, miknek nevei Maypo, Peteroa, Chillán és Antuco: — négy tűzokádó hegy; csak egyike ez erősségeknek indítsa meg hadjáratát a hódí-

tók ellen, s vége minden emberi fáradságnak; a csinált utat örvények hasogatják ketté, az ismert völgyeket láva s hógörgeteg temeti be; a lapály felduzzad, mint a szappanhab buboréka, s az egész tájék, szikláival, vizeivel egyszerre más alakot ölt, mint egy óriási caleidoscop; hegy van ott, hol azelőtt víz volt, tó támadt a hegy medenczében, s a zuhatag más nyíláson tör magának utat.

Pedig Bria-Rocca népe mégis e hegyeken bujdosodott át, egész bivalycsordáival együtt, a míg az Eldorado fanaticusai hasztalan keresték az utat a mesés országba át.

A Chillán tűzhányó már egy század óta pihent, s csak hegyes behorpadt tölcseré mutatá a távolból, hogy ő is egyike az egetostromló óriásoknak; kik most legyőzve pihennek; — vagy tán csak alszanak. Az ilyen nagy lényeknek álmuk is hosszú.

Az alatt nyugton benőhette oldalát a délvidek buja növényzete, minden fű fa megnőtt rajta, mint a hétalvó szakállá; lábainál erdő támadt a vörös czedrusból, míg tetején tamarikbokor s tömjén cserje bozontosult el. A tavaszi zöld közül, mely a hegyoldalt borítja, sötét nyílások tátongnak elő, hajdani lávaömletegek

üregei, miken messze be lehet hatolni a hegy oldalába; az omagua fajok meséi szerint ez üregeken át bujdosnak keresztül a Cordillerák túlsó videkeire az üldözött aruacanok.

Néhány kíváncsi kalandor mindig akadt, ki saját rovására be merészkedett az üregek tömkelegeibe, az aranyországba vezető utat keresni: azok rendszeren nem jöttek többet vissza. — Az ilyeneket senki sem vette számba.

Egyszer azonban két jámbor szerzetes indult meg Sant-Jagoból e rejtelmes utra, egy néger szolgát vivén magukkal, ki az indusok nyelvén értett.

Ha mind a hárman odavesztek volna, valószínűleg értük sem sok zajt ütöttek volna a honnmaradtak; azonban rövid időn visszatért a három közül a néger szolga.

Ezt mingyárt kérdőre vonták; azonban egyebet nem akart megvallani, mint hogy uti társai meghaltak; hogyan és mikor? azt nem szabad megmondania, mert megesküdött a nagy Mahu-Mahu fogaira, hogy ezt soha ki nem beszéli.

Valdivia azonban kőpadra vonatta a jámbort, a hol ez gonoszabbnak találta a hüvelyk-szorítót és a forró olajat a nagy Mahu-Mahu

fogainál s ígérte, hogy mindent elmond úgy, a hogy történt.

Ő és két társa a Chillán hegy barlangjához érve, miután fáklyákkal ellátták magukat, beléptek a tág torkolatba, a hol, midőn néhány száz lépésnyire haladtak, a nyirkossá vált földön világosan kiveheték az aruacanok ki s be járó lábnyomait : megismerhetők azok a kausuk sarukról, miket lábaikra vonnak a kígyók ellen. Beljebb haladva mindig tágabbá válik az üreg; nagy lyukacsos kötömegek csüngnek csodaalakokban a meredek falakról alá, mik alatt elhaladni irtózat. Azután egy földalatti folyam vágja ketté az üreget, melynek vizét nem láthatni, csak zajos zúgása hangzik fel a nyílt örvényből, mely felett ingó bábushid vezet keresztül, hasonló ahoz, a mit a Mapocho folyamon fontak át hajdan az aruacanok. — A volcani alagut ezentul meredekké kezd válni, néhol magas sziklákra kelle felkapaszkodniok, mint mikor hegytetőkre megy föl az ember; végre ismét összeszűkül a torkolat, annyira, hogy két ember nem fér el egymás mellett; ott egy helyen üresen kezdett lábaik alatt dobogni a föld; mintha ki volna pallózva : ők csak haladtak előre : egyszerre lebillent alat-

tuk a palló, s ők lezuhantak mind a hárman egy mély üregbe. Csapda volt az hivatlan jövevények számára, a honnan nem lehetett kiszabadulni. — Három ember egymás vállára állva, sem érte el a verem párkányát, s a falakba nem lehetett kapaszkodni.

Néhány órai kínos küzdelem után léptek hangzottak fejeik felett, s a behatoló fáklyavilágnál az aruacanak alakjait pillanták meg; megismerék őket gyapottal rakgatott testükről. Az indusok hosszú pányvával kihúzták őket a veremből; bekötötték szemeiket, gúzszal hátra tekerték kezeiket, s azután hajtották őket maguk előtt, két szívós fa közé csiptetve mind-egyik fogoly nyakát, s úgy tolva őket előre.

Nemsokára megszűnt a szűk folyosó döngése, a szabad levegő szele tudatá velük, hogy ismét ég alatt vannak; itt feloldozák szemeiket.

A Chillán hegy craterében voltak. .

Egy borzasztó tekintetű völgy az, töltésridomú mélyedéssel, melynek falai még most is olyan kopárok, mint midőn a volcán legutoljára megszűnt égni. Köröskörül vörösés-barna kőtorlat, kiégett, örökholt anyag, a miben semmi növény meg nem él, nem egyetlen moha, vagy páfrán; lefelé a kerek völgyüst mindig

hegyesebben szorul össze, a faloldalak számtalan gömbölyü lyukkal pontozva, mint egy darázsfészek sejtje; a völgy legalján egy csoport szürke zöld terebélyfa, elszórtan, egymástól távol; körül semmi fű, vagy virág; az átkozott upasfa az, a gyilkos méregnövény, melyek nedvébe az indusok nyilaikat szokták mártani; s miknek pusztá kigőzölgése megöl minden növényt köröskörül; ők egyedüli növény lakosai e völgynek.

E borzalmas völgy oldalán egy széles karima fut körül; egy későbbi crater bemlásának maradványa, mely mintegy karzatot képez e kietlen amphitheatrum körül. E karzaton álltak sorban az aruacanok vénjei, köztük Bria-Rocca a király.

E karzatról ismét egy alacsonyabb félkaréj hajlott alá, lépcsőzetes szállapodással, melynek fokain roppant nagy vörös cserép-korsók voltak elhelyezve sorban; némelyiknek nyílása erősen lekötve kaucsukkal, mások ismét egészen nyitva. — Olyanokat, a mik le voltak kötve, száznál többet számlált meg a néger.

A mint a foglyokat Bria-Rocca elé hozták; az két üres cserép-korsót állítottatott melljük, s a két fehér foglyt két oszlophoz kötöztetve,

egy hosszú síppal átüteté szíveiket, hasonlatossal azokhoz, a minöket a hevée fákba ütnek, midön nedveiket lecsapolják. — A két spanyol vére kicsorgott a cserépkorsókba; hulláikat lelökték a mélységbe.

Akkor a két cserépedényt levitték a többiek sorába, s ott hagyták.

Kevés idő múlva azokból a sűrű sejtalakú lyukakból apró sárga kígyók keztek előbujni; színükre, alakjukra nézve olyanok, mint egy szivar. — Tudatlan utazók gyakran megcsalják magukat velük; azt hiszik elvetett szivart találtak a földön, lehajolnak érte, az pedig a halál; egy csípés elég belőle. E gonosz kis férgek ezrenként tódultak a korsókhoz, mikben a vér volt, s becsúsztak azok nyílásain. Mikor azután megteltek az edények, akkor két indus ovatosan közelített hozzájuk, s szájaikra hirtelen egy-egy kaucsuk tömlőt vonva, bezárták azokat.

Kérdés volt róla, hogy őt is megöljék, de Bria-Rocca azt mondta, hogy a fekete vére nem jó, s élve hagyták; de meg kellett neki esküdnie a nagy Mahu-Mahura, hogy senkinek arról, a mit látott, szólni nem fog; különben egy napon az aruacanok eljönnek

érte tíz ezer emberrel, s akkor nem nézik: ki fehér, ki fekete?

Igy eresztették vissza az elébbeni uton; ők maguk merre jutottak ki a craterből, arról semmit sem tud.

Természetesen, hogy az egész rémmeséből egy szót sem hittek el a négernek, bizonyosan ő maga ölte meg utitársait, s most vadeszével csodatörténeteket gondol ki. Hazugság az egész. A boldogtalant karóba húzták Sant-Jago alatt.

VII.

Rég el is felejtették a néger meséjét Chili-ben. Valdivia visszatért Peruból dicsőséggel és kitüntetésekkel elhalmozva, s békében élt saját nevét hordó városában. Harcosait felosztá helyőrségül szérteszét fekvő városai és telepítvényeibe, alig tartott maga körül többet háromszáz férfinál; azok is egészen kijöttek a fegyverforgatási gyakorlatból, annyira nem volt semmi tennivalójuk.

Egy éjszaka, legnagyobb csend és béke idején egyszerre vad riadal ébreszté fel Valdivia lakosait; a körülfekvő halmok minden oldalról szilaj ordítást viszhangzottak alá, s a

szerteszét felgyújtott külső majorok lángjánál ezer meg ezer vad tomboló alakot lehetett látni.

„Az aruacanok jöttek vissza!“ hangzott a rémkiáltás a városban, fel Valdivia palotájáig.

Igen, az aruacanok vannak itten, számot kérni, ki épített itten várost atyáik sírhalmára: és Bria-Rocca van itt; megkérdeni, ki ölte meg alattvalói ezreit, ki csókolta meg a szép Evoeva arczát?

Oly véletlen, oly hirtelen lepték meg egyszerre az egész tartományt, hogy egyik város a másikat nem tudósíthatta a veszélyről; mire Valdivia kardját felkötötte, minden halom el volt foglalva a város körül a veres indiánok ezreitől.

Csupán egy oldalon nem volt megszállva a város, mintha az indusok készakarva utat akarnának nyitni a spanyoloknak a menekülésre.

Ámde azoknak van eszük, hogy ki ne rohanjanak tizezernyi dühödt ellenség közé a szabad mezőre, a hol azok mérges nyilaikkal közel érhetik őket, s felvontatták ágyuikat a falakra. Mit árthat azoknak a meztelen indus nyila?

A közeli halmokat ellepték az indusok, ha

ágyúik és bombák volnának, szépen belövöldözhetnének onnan a városba. Valdivia harcosai nyugodtan néznek fel reájuk erős falaik tetejéről, nincs az indusnak ostromgépe, mely azokat megrontsa.

Bria-Rocca sátora ott áll a város melletti pálmahalmon, hol magas sugár kókusz pálmák hajtogatják fejeiket; onnan épen Valdivia palotájába látni, a kövezett udvarra.

Az indus vezér parancsára nyolcz fiatal pálmatorzs hegyéről levágták az indusok a levél koronát, s felül behasíták azokat néhány lábnyira; akkor hosszú háncs kötelet hurkoltak a pálma tetejére, s annak másik végét egy korong körül tekerték: azután rudakat dugtak a korongba s elkezdék azt hajtani. A hánckötél mindig lejjebb húzta a pálma hegyét, a karcsu sudár meghajlott lassankint, szivos derekát ivalakúvá görbitve, míg egészen lehajlott földig. Akkor az indiánok szétfeszíték a fa hasított részét, s egy különös alakú cserépedényt dugtak közé, melynek kaucsukkal volt bekötve a nyílása.

Akkor Bria-Rocca kivonta baltáját öve mellől s a megfeszült hánckötelet egy csapással ketté vágta.

A szivós pálmatorzs süvöltve pattant fel egyszerre a magasba, messzire kilökve a közbecsített cserépedényt, mely zúgva repült ezer lépésnyi távolba, s ott esett le Valdivia piacza közepén.

Azután a második, harmadik pálmatorzs röpité el veszedelmes bombáit, azután egyszerre mind; és azután ismét újra kezdték, újra lehajták őket, új cserépbombákat röpitve belőlük a városba.

Oh ez átkozott munka volt: a széttört cseréptömlőkből ezer meg ezer apró mérges kigyó ömlött elő; fehér emberek véréből dühösen, a rázkódástól böszülten rohant a védőkre, kiknek fegyvere hasztalan volt ez átkozott apró szörnyetegek ellen. A vérszomjas pokolféreg felfutottak a ló lábain; bebujtak a pánczél alá, ott is megölték a lovagot, szét hemzsegtek az utczákon; eláradtak a házakba, megölve gyermeket, asszonyt, ki előlük futni nem birt.

Egy óra mulva Valdiviának több halottja volt mint harczosa; maga is kétségbe esve kapott lovára s száz fegyveresével kiment a Sant-Jago felé vezető kapun, a mit az indusok szabadon hagytak.

Egy diadalordítás hangzott füleibe; a szem-

közt levő öserdő száz helyen meggyulladt, s Valdivia egyszerre körülfogva látta magát; hátul a bőszült indusok, elől az égő erdő.

Kisérei ijedten futottak vissza, inkább ohajtva a harcban elesni, nem esni el ingyen; de Valdivia jobbnak tartá merészen belerohan- ni az égő erdőbe s a tüztengeren vágni kereszt- ül magát, vagy ott elégni.

Az indusok az égő erdő széleig üldözték, ott, a mint látták, hogy vakmerően bele nyar- gal az égő erdőbe, visszamaradtak tőle.

Csak egy ember üldözte őt oda is, Bria- Rocca. A spanyol ló nem félt a tüztől; égő lombok hullottak tüzesőben fejeikre, zsarátnak lángolt lábaik alatt, s a két ló szilajon vágta- tott egymás után.

Valdivia hátra sem pillantott, észre sem vevé, midőn az indus hosszú szigonyos dárdá- ját hátulról testébe taszítá, hogy mikor vissza- rántotta, a sziv is kiszakadt utána.

VIII.

Valdivia városa helyén ismét fekete szérü támadt, leégett házak szérüje; s Bria-Rocca palotája helyén nem volt semmi más palota.

Itt e fekete, letarolt helyen tartott ünnepet Bria-Rocca a megsértett Morinka istennőnek tiz évi gyászolás után.

Odahozatta Evoevát is; megvetett nejét, kire tiz év óta rá nem nézett.

Akkor megcsókolá őt orczáján, megölelte, és adott neki ajándékba egy csengő dobot, egy csont fuvolát, és egy serleget tele pálmaborral; és azt mondta neki.

— Örömnap van ma, Evoeva! Ma tánczolj, ma danolj, ma igyál! Verd a dobot, fújd a sípot, ürítsd ki a kelyhet; — ez a dob Valdivia bőre, ez a síp Valdivia csontja, ez a kehely Valdivia feje!

.

Az aruacanok országát maig sem hódítja meg senki.

HÚSZ ÉV MULVA.

Öt, vagy hat éves lehettem, — kis városunkban valami társas mulatságot adtak, a hol több család szerzi össze a készleteket, valami barbar néven úgy híják, hogy piknik.

Engem is elvittek ebbe a mulatságba; mondták, hogy lesznek ott hozzám való apró gyerekek többen is, majd elmulathatok velük, tánczolhatunk is.

Én pedig ki nem állhattam azokat a hozzámvaló apró gyerekeket s utáltam mindenféle tánczot. Még nézni sem szerettem; mingyárt elálmosodtam ennek a sok összeviessza lóató futó alaknak a látásától, a mik olyan sebesen keringelnek, vágatnak szemeim előtt, mintha nem

akarnák hogy jól megnézhessem az arczaikat, pedig a nélkül sem ismertem közülök egyet is.

Az a gondolat pedig épen kétségbeejtett, hogy egy olyan magam korabeli kis leánynyal én is elinduljak táncolni valamennyi ember szeme láttára, mint valami igazi bolond; hogy pedig ott leüljek velük „ási-mási“ játszani, az minden önérzetem ellen volt. A helyett átmentem abba a szobába, a hol kártyáztak; ott meghúztam magam valamelyik kártyázó háta mögé s elnéztem egész érdekléssel, hogy osztják a kártyákat, hogy szedik fel az aduttakat; hogy ütik el a hívásokat; magam is úgy szerettem volna aduttokkal tele fogni a kezemet s elütni az egész tuczat kártyát, hogy senkinek se maradjon belőle egy szem is. Hanem mikor azután a pénzt kellett odadni, vagy elvenni; az már nem volt kedvemre; én bizonyosan sírva fakadtam volna, akár vesztek, akár nyerek, egyszer a magam, másszor a más vesztesége miatt s csodáltam az emberek hideg vérét, a kik ezt megállják rívás nélkül.

Vacsorakor nénikéim gondoskodtak rólam, helyembe hozva nagy kereséssel holmi csemegét, mert bizony ha arra vártak volna, míg én magamtul az étterembe megyek, szé-

pen étlen szomjan maradtam volna a nagy vendégségben.

Azután ismét leültek a kártyaasztalokhoz, a férfiak sokkal beszédesebbek voltak már, sokkal nagyobb tüzzel hányták a kártyákat, mint vacsora előtt.

Egy asztalnál négy katonatiszt ült, vidám jó kedvű emberek; általában városunkban a katonatisztek voltak a társalgási hangadók; a tánczteremben is ők voltak túlnyomó számmal. Úgy tudom, hogy a hölgyek az egyenruhákat nagy kitüntetésben részesíték s hogy e miatt némi kis versengés is volt a polgári és katonai udvarlók elsőbbsége fölött.

A négy játszó tiszt között volt egy természetes, kövér, jó kedvű őrnagy, a kinek olyan jó kedves arca volt. Én nem tudom miért? de magamban mindig azt kívántam, hogy bár csak ez nyerne a többitől, pedig hozzá sem volt semmi közöm, mint a többihez. Ezért mindig oda álltam a háta mögé, azt képzelve, hogy ha én is bele nézek a kártyájába, akkor jobb lesz. Pedig valami olyan bonyolódott játékot játszottak, hogy maig sem hiszem, hogy megtudnám tanulni. Mind a négynek tele volt a keze kártyával, minden hívásra mondott vala-

mit; minden ütésnél jegyzett valamit egy előtte levő táblára s minden játék után disputáltak valamin, a miből én egy eszmét sem értettem. Mikor a kövér örnagynak jól ment a játéka, azt arról tudtam meg, hogy akkor elkezdett valami nótát dalolni, a minek az volt a vége „Fidelim, Lillám! Fidelim!“

Ezen azután én úgy elálmosodtam, hogy alig bírtam a lábamon állni. A szemeim megfájdultak a pipafüst miatt, a fejem elkábult az ostoba tánczenétől, és a felfoghatatlan játékok nézésétül; félre húztam magamat egy szegletbe; egy pamlagra férfi ruhák voltak halomra hányva; ennek én neki támaszkodtam, azzal a szándékkal, hogy majd ott állva maradok és a világért el nem aluszom; ott még egy ideig zsongott a fejemben valami hang a brúgóból, meg a klárinéból : „adutt, pagat ultimo!“ s más eféle, míg egyszer azután leestem a lábamról, magammal rántva egy csomó téli kaputot és köpönyeget s elaludtam békével a földön.

A gyermekek álma boldog, még csak nem is álmodnak.

Egy perczre felébresztettek, valaki a felöltőjét kereste alattam, s háladatosságból, hogy

ott találta, rám szórt vagy tíz köpönyeget onnan felyülről, a mitől én még jobban kezdtem aludni.

Egyszer arra ébredtem fel, hogy valami nagy kiáltozást hallok. A mint fejemet kidugtam a rajtam levő ruhák alól, nagy ijedelemmel láttam, hogy annál az asztalnál, a hol a négy tiszt ül, most már nem játszanak; egy közülök, valami kis alacson barna fiatal ember, szörnyen lármázott, hogy ő meg van sértve, és ő elégtételt kíván.

Én még addig az ideig nem láttam haragvó embert; nálunk odahaza nem volt szokás haragudni. Ha én rám kiabálna így valaki, az sem kellene, hogy megüssön; meghalnék rémületemben.

A kire úgy lármázott, az pedig épen az említett jó kedvű, természetes őrnagy volt; a ki most is épen olyan jó kedvű volt, mint eddig, s a fiatal tiszt dühöngésére csak nevetett.

Az pedig egyre lármázott, hogy ez vért kíván, ez elégtételre vár. — A teremben nem volt már senki más a négy tisztén kívül, egy pár öreg úr mingyárt az elején kiosont onnan, csak ők maradtak ott négyen.

Én nem mertem kibújni a köpönyegek alól

s jól láttam mindent. A mint egyedül maradtak, bezárták mind a két felől az ajtókat; félre tolták az asztalokat, a gyertyákat felrakták a szekrények tetejére; az őrnagy és a fiatal tiszt levetették a felső kabátjaikat, felgyürköztek vállig; s azzal mindegyik egy kardot vett kezébe. Az őrnagy most is olyan jó kedvűen dudolta : „Fidelim, Lillám“.

Én borzadva láttam, hogy mit akarnak; — ezek meg akarják egymást ölni.

Szerettem volna elfutni onnan, de attól féltem, hogy ha észre vesznek, engemet is fognak bántani. Eleinte eldugtam a fejemet az öltönyök közé, hanem akkor még rosszabbul esett, hogy nem láttam és nem hallottam semmit, s lassan ismét felnyitám szemeimet.

Néhány perczig csendesség volt, a két ellenfél kinyújtott karral állt egymással szemközt, néha egyet villantottak a kardokkal, mintha csak ijeszteni akarnák egymást. Az alacsony tiszt azután egyszerre elkezdett hevesen csapkodni az őrnagy felé, a ki mosolyogva fogta fel a vágásokat: „Fidelim Lillám“ néha, mikor ellenfele nagyon nekijött, egy dobbantással ismét két lépésnyire vissza riasztotta; tizszer is levághatta volna neki kezét

lábát, de látszott, hogy nem akarja bántani, csak játszott vele : Fidelim Lillám, Fidelim; egyszer eztán úgy kiütötte kezéből a kardot, hogy az pengve ugrott fel egy szekrény tetjére.

A másik két tiszt erre közbelépett; azt mondták, hogy vége van a viadalnak; megkérdezték a vívóktól, hogy meg vannak-e elégedve; azok azt mondták, hogy nincs egymással többé semmi bajuk; kezet szorítottak szépen, s ismét kibékültek.

Akkor a két segédtiszt felnyitotta az ajtókat; azt mondták a vívó feleknek, hogy ők menjenek haza, ne mutassák magukat a vendégek előtt, ők maguk pedig bementek a tánczterembe, a hol most épen a nagy cotillon folyt javában; az elfoglalt mindenkit, hogy a végbement párbajról tudomások sem volt, mindaddig, míg a két segéd azt egy pár ismerősének el nem mondta. Bizton teheték, mert semmi baj sem történt miatta, melyért el kellett volna azt titkolni.

Az én szemeimnek sem volt kedvük többet aludni e látvány után. Még mindig nem mertem helyemből megmozdulni, vártam, hogy a hátramaradt két vívó felöltözzék és elmenjen.

A kis főhadnagy hamarább készen volt, elbucsúzott az őrnagytól, szépen jó éjszakát kívánt neki s láttam, hogy kiment az udvarra vezető ajtón. Az őrnagy még hátra maradt, egyenruháját gombolva be s akkor is dudolta „Fidelim, Lillám“.

Ebben a perczen felnyilt a tánczterem fe-
löli ajtó. A mi ezután történt, oly elevenen áll
előttem most is, mintha szemeim előtt volna,
hogy az arcokat s a helyzeteket képes volnék
a legkisebb részletekig lerajzolni.

Egy szöke, szeplős arcú férfi tekintett be,
szemüveget viselt; az is katona volt, de más-
színü hajtókát viselt, mint az őrnagy. A mint
betekintett sebesen, úgy villámlott a két szem-
üveg a gyertyafényben, mintha valami tűzsze-
mü rém pillantana be; szája össze volt szorít-
va, mintha léleketét fojtaná vissza. Az őrnagy
háttal volt felé fordulva, és arczczal én felém.
A következő pillanatban a másik hirtelen
kirántotta kardját s ezzel a szóval: „nesze a
portepée“-ért úgy szúrta keresztül hátulról az
őrnagyot, hogy a kard hegye véresen ott jött
ki a melle baloldalán elől. Ha ráemlékszem
erre a keresztültörő kardhegyre, még most is
végig-végig borzogat.

És azután láttam, hogy az a másik mint rántotta vissza kardját, mint törülte végig szarvas bőr kesztyűjén, a mit sietve eldobott, s azzal kiugrott az udvar felőli ajtón.

Láttam, mint tántorgott a meggyilkolt férfi a tánczterem ajtaja felé, kezét elől odaszorítva sebére, míg hátul, mint a szökőkútból fecskendett belőle messzire a vér; az ajtóban elbukott, egy szó, egy kiáltás nélkül, keresztül esve a küszöbön.

Többet azután nem láttam. Elszédültem, elfordult velem, a világ, kitört a láz; két hétig feküdtem forró lázban s nem tudtam magamról semmit.

A mint annyira magamhoz tértem, hogy összefüggő beszédet tudtam tenni, elmondtam mindent, a mit láttam amaz este.

Ápolóim fejüket csóválták és azt suttogták körülöm, hogy még most is félrebeszélek.

Én észrevettem a suttogást és bizonyítottam, hogy a mit láttam, az való; úgy történt.

Ekkor azt mondták rá csodálkozva, hogy ez nevezetes dolog volna.

Majd idegen urak jöttek oda hozzám, és azok is elmondatták maguknak az eseményt, és mindnyájan nagyon látszottak rajta bámul-

ni; a hogy nem szokás különben egy gyermek beszélésére figyelni.

Mindent elmondtam nekik úgy, a hogy történt, csak az nem jutott eszembe, hogy mit mondott a gyilkos, mikor az őrnagyot leszúrta? Azt az idegen szót soha sem hallottam az előtt s nem bírtam emlékembe hozni.

Egyszer azt mondták, hogy öltözzem fel szépen, és ne féljek semmitől, viseljem magamat bátran és okosan; valami nagy urak elé kell mennem, a kik tőlem kérdezősködni fognak.

Az a hadi törvényszék volt.

A derék urak nyájasan, szívesen beszéltek hozzám, elmondatták maguk előtt újból az egész látományt s akkor felszólítottak, ha megismerném-e sok férfi közül azt az egyet, a ki az őrnagyot megölte?

Én megrettentem ettől a kérdéstől. Egy gyilkosra ráismerni, rámutatni, hogy ő volt; ez veszélyes szó lehet; habozni kezdtem, remegtem; azonban végre az utálat, a gyermeki boszúvágy, a rossz iránti ellenszenv annyira megerősített félelmem ellenében, hogy azt feleltem rá : igen.

Ekkor elébb egy embert bocsátottak elém; ez volt a főhadnagy, ki az őrnagygyal vívott.

Láttam, hogy nem volt kardja. Azt kérdezék, hogy ez volt-e az?

Én feleltem: nem ez volt, ez vívott velem, de nem bántotta; azután kibékült velem és elment.

A férfi szemeiből kicsordult a könnye szavaimra, odajött hozzám és megcsókolt, s azt mondta, hogy áldjon meg az Isten. Azzal elküldék a teremből.

Azután behívtak vagy huszonnégy katonatisztet, s kérdezték tőlem, hogy ezek között van-e a gyilkos?

Velem elkezdett fordulni a világ, torkom összeszorult, nyelvem szájam padlásához ragadt, a gyilkost a legelső három belépő között megismertem. Pedig most a szemüvegét is levette, a mit különben hordani szokott. Ott volt és rám nézett és én nem bírtam kiállani tekintetét. Elkezdtem sírni, azt mondtam, hogy bocsássanak haza, mert én félek attól az embertől.

— Melyik az, a kitől félek? kérdezték tőlem.

Én iszonyodva mutattam rá: „az ott!” minden tagom reszketett a félelemtől.

Mondák, hogy nézzem meg jól és úgy feleljek.

Ránéztem. Arcza nyugodt volt, lekisebb változást sem mutatott. Mostani eszemmel igen természetesnek találom, hogy azt felelte; miszerint szavaimba nem lehet semmi súlyt fektetni, mert még gyermek vagyok, azon az időn alol, a mikor beszámítás alá jöhető tanuskodást lehet tenni; annál kevésbé, mint hogy magam is bevallom, hogy álomból ébredtem fel; így félálomban bizonyosan összezavartam az arcokat, láthattam őt is, és a valódi gyilkost; de gyöngye agyamat megzavarta a rémületes látvány s most felcserélem egyiket a másikkal.

Ez a tagadás, ellenkezés, annak a mit világosan láttam, ilyen vakmerő meghazudtolása, csupán azért mert gyermek vagyok, azt az ideges erőködést fokozta fel bennem, a mit gyermekek szoktak érezni, mikor a felnőttek bosszontják őket, csak azért mert ők erősebbek, okosabbak náluk, s tudják, hogy nem félhetnek tőlük.

Most már nem félelem, hanem keserü gyűlölet volt, a mit éreztem ellene, mely fokrul fokra nőtt, a mint az ember beszélt; s midőn szavai végén egész bizton azt kérdezé; „de ugyan mi okom is lett volna az őrnagyot oroz-

va leölni“? akkor a nagy idegfeszületben egyszerre eszembe jutott az a szó, mit az őrnagynak mondott.

— Azt mondta neki : „nesze a portepéért“ (Nem is tudtam, hogy mit jelent ez a szó).

Az ezredes, ki elnökölt, bámulva tekintete rám, míg a vádlott egyszerre elsápadt, elfehéřült ajkai olyasmit rebegtek, mintha azt mondaná : „elvesztem!“

A férfiak ott az asztal körül felálltak; lassú suttogás támadt közöttük; az ezredes meg-simogatta a fejemet; azt mondta, hogy hazavezethetnek; megköszönte, hogy idejöttem s azzal elbocsátott haza.

Otthon megtudtam az egész történetet.

A megölt őrnagyot gróf Montellinek híták, az a kis főhadnagy, ki vele vívott, volt Garani Vilmos; a ki megölte annak a neve volt Terszky Rudolf.

Montelli tréfás ember volt, a ki főleg a fiatal tisztekkel örömet kötődött s azok fel szokták tőle venni a tréfát. Egyszer többen együtt voltak egy vidám delnőnél mulatságon; ott Montelli azzal tréfálta meg Terszkyt, hogy leakasztott kardjáról lebontotta a kardbojtot s helyette a delnő hosszú himzetmint aszalagját kötötte

a markolatra. Ő azzal a vidám gondolattal tette azt, hogy majd ha Terszky észre veszi a csinyt, milyen jót fognak rajta nevetni. Ez azonban a nagy sietségben, vagy tán az udvarlástól is elfoglalva nem vette azt észre, hanem azon módon felkötötte a kardját, végig ment vele az utcán s csak a piac közepén vette észre, hogy micsoda tarka szalaggal van kardrojtja felcserélve. A katona felbőszült e látványra, rohant az ezredeshez, ott magán kívül elmondta neki, a mi vele történt, és végül azt mondá, hogy ha az, a ki e csúfot tette vele, ki nem nyilatkoztatja magát, ő kihívja mind azokat, a kik ama társaságban voltak fejenkint, vagy leteszi a kardot, és nem szolgál tovább.

Még javában beszélt az ezredes előtt, midőn nyomban érkezett Montelli.

Montelli még a társaságban vette észre, hogy Terszky elsietett a tréfás kötődés megtudása nélkül, s meghánva a dolgot, sietett utána; azonban már csak az ezredes lakán érte őt utol.

Nem is tétovázott ott rögtön felfedni magát a tréfa koholójául, s őszinte sajnálattal nyilatkoztatá ki a fölötti bánatát, hogy e tréfa túlment a határán; s ajánlá, hogy szívéből kész

megkövetni ezért Terszkyt, és tőle az ezredes előtt bocsánatot kér.

Az őrnagy derék bátor férfi volt, ki száz alkalommal bebizonyítá már, hogy szíve helyén van; egy ilyen férfitől a bocsánatkérés szava minden bizonynyal a legnagyobb elégtétel.

Terszkynek annyival nagyobb oka volt az-
zal megelégedni, mert a tréfát még eddig raj-
tuk kívül senki sem tudta, míg ha fegyveres
elégtételre kerül a dolog, akkor bizonyosan az
egész város megtudta volna azt. Ott kezet
nyujtottak egymásnak, s valóban az egész tré-
fáról senki sem beszélt a városban; mert az
ügy három ember között volt elintézve, a kik
közül mindegyik híven megőrzötte a titkot.

Azonban Terszky soha sem bocsátotta meg
szívében ezt a tréfát Montellinek s alattomban
mindig boszút forralt ellene. Mint mondják,
kérlelhetlen haragú volt s évekig el tudta tar-
togatni boszúját a legcsekélyebb megbántásért
s leste az alkalmat.

A mint ama társasvigalom estéjén a rövi-
den végződött párbaj után a segédek bemen-
tek a tánczterembe s elmondák egynek más-
nak, hogy a vita milyen szépen és minden baj
nélkül végződött, Terszky hirtelen odasietett

a játszó szobába s a mint látta, hogy Garani hadnagy eltávozik s Montelli ott marad, és kívül senki sincs a szobában; feltámadt rettentő szenvedélye s leszúrta azt, a kit gyűlölni meg nem szűnt soha.

Az előrohanó vendégek már végvonaglaiban találták Montellit. Egy szóval sem tudta megmondani: ki ölte meg? Mindenki igen természetesen Garanit állítá a gyilkosnak. Hiszen ő vívott egy percz előtt az őrnagygyal; az lefegyverezte őt, látta hogy nem bír vele; tán mámoros is volt; senki sem gyanakodhatott másra.

Garanit elfogták rögtön, s daczára kétségbeesett tagadásának, miután minden körülmény ellene szólt, szinte elítélték ez orgyilkolás miatt.

Az az ismeretlen portepée szó, a mi akkor véletlenül eszembe jutott, megmenté őt és elejté Terszkyt. Mert a kardbojt történetét nem tudhatta senki e három férfin kívül, kik közt az egyik maga az elnök, legkevésbé egy hét éves gyermek, ki azt sem tudja mit jelent e szó?

A további nyomozás, mit rögtön megindítának Terszky ellen, több büntanújelt is ho-

zott világ elé, kénytelen volt tettét bevallani, s azok folytán elítélték öt húsz évi sánczfogságra.

Ha meggondoltam, hogy ez én miattam történt, hogy valakinek húsz évet elvettek az életéből, hogy húsz évig öröm nélkül, élvezet, jó barátok, szabadság, előrehaladás nélkül kell neki élni elzárva, meglánczolva; a zsibbadás állta el testemet; — de azután megvigasztaltam magamat azzal, hogy ha nem szólok, akkor azt a másik ártatlant ítélik a bűnhődésre.

Egyszer iskolából hazafelé térve szemközt találkoztam egy sánczrabbal, ki a fegyenczek szokott darócz köntösében, fehér sipkájában, két lábán a nagy karikájú lánczot csörgetve jött felém: egy katonáőr kísérte, szuronyos fegyverrel.

A sánczrab rámkiáltott :

— Te kölyök; Te miattad járok húsz esztendeig vasban. De megállj, ha kiszabadulok, majd rád találok!

Az őr nem nem engedte tovább beszélni. Én reszketve futottam haza s azon percztől fogva, valahányszor messziről hallottam közelitni azt a szomorú lánczcsörömpölést, tagja-

imba állt a reszketés s nem mertem az utczára kimenni.

Ez a szó boszorkány nyomás volt rajtam.

„Húsz év mulva“.

Ha ez az ember húsz év mulva kiszabadul, engemet meg fog ölni. Meg fog ölni olyan kegyetlenül, mint leszúrta azt a derék őrnagyot, hogy két oldalt fecskendett szét a vére. Húsz esztendeig meg nem tudtam szabadulni ettől a gondolattól!

Azzal kínlódtam mindig, hogy én védni fogom magamat. Nem engedem magamat gyáván leöletni. Összeszereztem mindenféle ártó eszközt, a mit fegyvernek gondoltam használhatni, nagy szegeket fúrtam üres botokon keresztül; hegyes czirkalomszárakat dugtam el agyamba, a kik megtalálták fegyvereimet, el nem tudták gondolni, mit akarok velök? voltak ősi fegyvereink, nehéz kardok, csatákat vívott fringiák, azokat mikor senki sem látta, kihúztam, próbáltam forgatni. Természetesen gyöngé volt kezem a kardhoz. Akkor föl tettem magamban, hogy erős akarok lenni. Hogyan lehessen az? olvastam valamit egy könyvbéli hősről, a ki gyakorlat által erősíté meg izmait. Én is elkezdtem köveket emelget-

ni. Felnőtt kamasz voltam már, és még mindig háborított az a gondolat, hogy nekem erős embernek kell lennem, és legnagyobb ambícióm volt, hogy karomat senki sem bírta behajtani. Mihelyt valami rozszant kardra tehettem szert, elkezdtem vívni tanulni, összevissza ap-ritattam a bőrömet tréfából, csak hogy akkorra jól tudjak vívni, mikorra elmúlik a húsz év, s bátran várhassak rá, a ki meg akar ölni.

Mikorra azonban ez a húsz év elmúlt, akkorra kisebb gondom is nagyobb volt annál, hogy melyik világ sarka felől jön rám olyan ember, a ki meg akar ölni? olyan időket éltem keresztül, a mik az embert elszoktaták a halál félelmétől; s többé egy cseppet sem voltam arra büszke, hogy vívni, verekedni tudok; bolondság az egész.

Nem rég azonban, egy délutáni órán benyit hozzám egy összezsugorodott vén ember, fejének nagy része kopasz, a többi haja is ősz; háta is egészen előre görnyedve; bocsánatot kér tőlem, hogy idejött; hallotta hogy ismeretségben vagyok olyan emberekkel, kiknek leiróra, kihordóra vagy egyébre van szükségük, kért, hogy ajánljam valahova. Ő igen kevéssel beéri s nagyon engedelmes em-

ber fog lenni, mert egy ifjúkori bűneért húsz évig volt nehéz fogságban; s a fogság kemény iskola.

Nevét kérdezém.

— Az én nevem Terszky Rudolf.

Olyan szelid volt, oly csendes.

A HÁROM GYÜRÜ.

Kalkuttában híres kereskedőház volt a század kezdetén a Nehring családé.

Nehring Vilmosnak tömérdek kincséhez volt három fia: Leon, Amadé és Edvard. Leon volt huszonöt éves, Amadé husz, Edvard tizenöt.

Egyszer valami beteg boncz szállt meg a kereskedő mezei lakában, kivel a család igen szívesen bánt. Mikor felgyógyultan elhagyta őket; három gyűrűt adott az apának.

— Ime fogd e három talizmáni gyűrűt, oszd ki fiaid közt. Az egyik eltenni-való, a másik eladni-való, a harmadik eldobni-való.

A gyűrűk vékonyra lapított aranylemez-képből voltak karikára hajtva, nem volt rajtuk semmi jel, vagy irás.

Nehring kérte a bonczot, hogy magyarázza meg neki világosabban a talizmán értelmét, mire ez még ennyit mondott neki.

— Ha keresve keresed, az a halálod, — ha drágán megveszed, az a kárhozatod, — ha véletlen rátalálsz, az életed és üdvöd.

Ebből azután a kereskedő még kevesebbet értett.

Azonban a gyűrűket odaadta fiainak; Leonnak az elsőt, Amadénak a másikat, Edvardnak a harmadikat.

Nem sokára gondoskodni kelle, hogy Leon megházasodjék; szülői már régóta kiszemelték számára a menyasszonyt, egy főrangú hivatalnok leányát, ki a keletindiai társaság egyik igazgatójának unokája volt; nemes családból való, igen gazdag; valódi csodaszerencse Leonra nézve.

Leon nem is mondott ellent szülői akaratának, jobban nem választhattak volna számára; mint okos ember és engedelmes fiú átadta a talizmán-gyűrűt a nagy miveltségű ladynek, s nőül is vette azt egész Kalkutta irigységére.

Azonban az új házások nem éltek tovább egymással egy hónapnál; az úrhölgy szeszé-

lyes volt, a férj önfejjü; mindennap összeczivódtak s nem volt közöttük az a szelid nemtő, a ki a czivódó férfit és nőt ki szokta békíteni, nem volt köztük a szerelem.

A hatodik héten, melyet még mézesnek szoktak nevezni; a nő elhagyta férje házát, hazament rokonaihoz, azok elvitték magukkal Angliába; a házások végképen elszakadtak egymástul, s hogy egészen megszabaduljanak, válópert kezdtek, a miatt Leonnak háromszor kellett megtenni a tengeri utat Kalkuttától Londonig; mire vége volt a pernek, Leon testestül lelkestül össze volt törve, szíve kedélye kiégve, elhamvasztva, elhidegülve. Ez a házasság egész életét semmivé tette.

Szüléi sok szemrehányást tettek maguknak e miatt; mert ők szereztek e házasságot; azért második fiuknál helyre akarták hozni hibájukat, arra rábízták, hogy ő maga keresen magának szíve szerint való hölgyet; nem bánják akármilyen szegény házbul, akármilyen sötét országból származott is.

Amadée sok izléssel bírt; követelő is volt: igényeit nehéz volt kielégíteni, szépnek, jónak, okosnak, neveltnek, kellemesnek kelle a nőnek lenni, a kit ő gyűrűjével megtiszteljen.

Haja ne legyen sem szőke, sem fekete, épen csak világos gesztenyeszínű, szemei ellenben feketék, és epedők; arcza ne telt, ne is hosszúság, de finom, és szenvedélyt kifejező; mozdulatai kecsesek, járása könnyed; kedélye simu-lékony, érzelemgazdag; férjéhez hűsége, szerelmében fanatismusa legyen; ártatlan legyen a tudatlanságig, és szerelmében még is kifogyhatatlan és örökké új.

Amadée bejárta egész Európát, a míg olyan nőre talált, a ki ennyi követelés ideálja tudott lenni; de végre még is talált. Párizsban akadt rá. Szépsége, bájai egészen megfeleltek képzetének, épen oly szenvedélyes és szelid; oly ártatlan és szerelmes volt, mint ő kívánta. Egy évig járt utána, hogy megtudjon róla mindent a legkisebb részletig. Nem hallott semmi egyebet felőle, mint megnyugtató magasztalást. A leányt kolostorban nevelték, szülői nem voltak gazdagok, nem élökelők, de szilárd, derék emberek, kik maguk is sokat tartottak leányuk erényeire.

Amadéc nem kételkedett rajta, hogy talizmánygyűrűjének jó helyet talált; a leányt eljegyzé vele, s haza vitte Indiába.

Ott két hónapot töltött vele végtelen boldogság mámorában, a harmadikban megszökött a nő egy hajós kapitánynyal, a ki Amerikába vitorlázott.

Amadée bújában föbe lötte magát miatta.

Edvard gyürüje volt még hátra.

Edvard könnyü vérü fiú volt, a ki szemközt tudott menni az örömnnek s ki tudott térni a bánat útjából.

Testvéreinek sorsa intő példa volt előtte, hogy az asszonyszív veszélyes árucikk; nem lehet eléggé vigyázni a megválasztásában.

Edvardnak volt egy kis vadászlaka, annak az eresze alatt lakott egy vándor fecskepár. Minden tavasszal elhagyták a fészket s minden ősszel visszatértek belé; olyan szelidek voltak: reggelenkint, estenkint órahosszat elcsevegtek Edvard ablaka alatt; nem is féltek tőle semmit, berepkedtek nyitva hagyott ablakán, s ha aludt, odaültek kerevetére; s nesztelen röpködésükkel minden alkalmatlan legyet és szúnyogot elriasztottak onnan; mikor pedig fiaikat kiköltötték, mielőtt szabad szárnyra bocsátották volna, odavitték bemutatni Edvard elé, sorba ültetve őket az ablak pálczáin, úgy bú-

csúztak el tőle, úgy keltek a távol európai útra.

Edvard akárhányszor megfogta egyiket közülök, az a nöstény volt; a him soha sem engedte magát elfogni, hanem az anyamadárka olyan nyugodtan elült Edvard tenyerén, hogy szinte mondani kellett neki: repülj már innen. Tudta jól, hogy a kis fecskék anyját nem bánthatja senki.

Mikor ismét tavaszi útra készültek a fecskék, Edvard megfogta az anyafecskét s talizmány gyűrűjébe belül késhegyével e szókat karczolja: „Kalkutta, Nehring Edvard“ a kis madárka nyakára fűzé azt; nem akadályozta ez azt a repülésben.

A kis gyászmadárkák eltűntek a kék messzeségben, elvitték Edvard gyűrűjét, ki tudná, hogy hová?

Őszre visszajöttek ismét. A kis anyafecske alig várta, hogy Edvard kinyissa ablakát, úgy sietett eléje repülni, leszállni asztalán álló gyertyatartójára, átadni az üzenetet messze idegen világból.

Edvard meglepetve látta, hogy a madár nyakán ki van cserélve a gyűrű, vékonyabb karika gyűrű van ráfűzve: a kis engedelmes

posta leengedte azt onnan veni, s azzal Edvard karszékére rebbent, mintha ő is akarná látni, mi van abba irva.

„Szeged. Váry Emma“.

A kis fecske elkezdett fütyülni, fecsegni, alig szakadt vége beszédének; bizonyosan arról beszélt Edvárdnak, hogy az milyen szép ország, a honnan ő e gyűrűt hozta, milyen leány, milyen szép, szelid és jó az, a ki e gyűrűt rábízta, hogy védte pajkos gyerekektől a kis fecskék sárkastélyát; milyen szépen tud rájuk nézni. Óh a madarkák olyan jól ismerik az emberek szeméből, kinek van jó szíve? ki szelid? ki tud szeretni?

Edvard hallgatta a fecskét, a míg csak annak kedve volt beszélni.

.

Váry Tamás uram kis birtokos gazda volt azon időben Szeged városában, s volt biz annak vagy hét fia és egy leánya. Nagy Istenáldás; kivált a férfi, mert az megél a jég hátán is, de a leány több aggságra nő fel; szegény leányért nem igen török ki a sarkából az ajtót a kérők.

Azután Emma, (minek is egy ilyen sze-

gény leánynak egy ilyen reéngyes úri név?)
finom természetű is volt; holmi közönséges
ember már csak azért sem merte megkérni,
mert félt, hogy nem tud majd vele bántani.

Egy reggel ötlovas hintó áll meg Váry
Tamás uram háza előtt, olajszínű kocsis elöl,
szerecsen inas hátul; belőle bársony öltözetű,
selyemcipkés úr száll ki, háromszegletű kalap
a kezében, egyenes kard az oldalán s benyit
egyenesen a pitvarba. Még a kutya sem merte
meg ugatni.

Ott a bámuló család előtt csókolni való
rosz magyarsággal, vegyítve közé németet,
diákot és angolt, elmondá, hogy ő Nehring
Edvard; gazdag kereskedő fia Kalkuttából, ki
ez előtt több hóval jegygyűrűjét elküldé hazá-
jából csodálatos úton módon. Jegygyűrűje he-
lyére talált, mert ugyanazon úton másikat ka-
pott helyette. A gyűrűváltás tehát valósággal
végbement már s ő most csak azért jött, hogy
jegyését hazavigye.

Haza is vitte, a min senki sem kételkedik.

És Edvard olyan boldog ember lett, a
milyen csak lehet halandó itt a felhők alatt.

.....
Már most tehát tudjátok, hogy mi az? „ha

keresve keresed, haláloed; — ha drágán vásárolod, kárhozatod; — ha véletlenül rátalálsz, életed és üdvösséged.

Szegeden hallottam e regét, a hol sokan emlékeznek még most is e történetre. Akár igaz, akár nem, de jól van kitalálva.

ARANY HAJAM.

Csak tizenkét éves volt Zaira, midőn atyjával, a szerencsétlen Mossul deyjel Franciaországba futott.

Marocoból lázadástól üzetve, megcsalva, elárulva, szökött a fejedelem XIV. Lajos udvarához s a ragyogó nagy királyban buzgó pártolójára talált.

Lajos nem csak fejedelmi fénynyel fogadta a bukott herceget, sőt biztosítá, hogy hajóhadat küld Marocco ellen s visszaállítja őt elébbi hatalmába.

Mossul deynek esze is volt, szíve is volt. Esze is volt annyi, hogy átlátta, miszerint ez annyit jelent, hogy majd a francziák az ő vele

történt méltatlanság megtorlása fejében elfoglalják Berber országot, s ő azután lesz, idegen védelem alatt, trónba festett uralkodó. Szíve is volt annyi, hogy felismerje, mennyivel kisebb balsors az, hogy a berberék őt elűzték, mint az volna, ha őt a francziák visszavinnék.

Mikor már csaknem tény volt, hogy őt Marrocoba haderővel visszavigyék; akkor Mossul dey egy kis fehér porocskát, mit gyűrűje kövében viselt, szájába vett; a halálos méreggel szájában elmondá a minden halottak imádságát; mikor lenyelte a mérget, ő maga is halott volt.

Utolsó levélében muzulmani őszinteséggel elmondá fejedelmi gazdájának, hogy ő neki miért kell meghalnia? Arra kéri végül, hogy kegyelmét, mit vele nem éreztetet többé, terjessze ki árvájára; legyen Zairének atyja.

Lajos király meg is tartá, mire őt a dey fölkerlte. Zairét megkeresztelteté s azután elküldé egy kolostorba, hogy ott rangjához illoen neveljék.

Mikor Zaire tizenhét éves lett, akkor kihozatá a kolostorból, felviteté udvarába, beavatva őt udvarhölgyei közé.

A versaillesi palotában volt egy terem,

az udvarhölgyek hálósobája, ennek egy szögletében két tükör közé elrejtve, volt egy nyílás; onnan szokott a galant fejedelem estenkint beleskelődni udvarhölgyei szobájába; kiket a kettős tükörből mindenütt megláthatott.

Az első éjjel, melyet Zaire ez európai háremben töltött; alig tudott leshelyétől megválni a király. A szép török szüznak tündéri szépsége, ifju idomai mellé oly csodálatos hosszú haja volt, hogy mikor azt szalagjai közül kibontották, s végig hagyták omolni természetén, kezével kellett azt fölemelnie, hogy a földet ne seperje; s a mellett olyan volt ez a csoda szép haj, mint a ragyogó szinarany, a mi selyem vékonyságra van megfonva.

A többi udvarhölgyek játékot csináltak a szép gyermekből és arany hajából, majd szétrázták azt vállain, hogy lengeteg alakját köröskörül befedte, mint egy tündér palást; majd megint kétfelé választák; egyik részéből vállszalagot csinálva keblén keresztül; másikat dereka körül fonva öv gyanánt, azután lefekteték s engedték e gazdag hajfonadékokat aláfolyni fehér párnáiról, mintha arany patak csordulna túl márvány medenczéje szélén.

A király ott volt a két tükör között.

Másnap az udvari dalidóban egész este nem foglalkozott mással a király, mint Zairével. Egészen meg volt hódítva a leány szépsége és szelleme által.

A csoportokban új kegyencznőről beszéltek; s az udvaroncok mélyebben kezdtek bókolni Zaire előtt.

A gynecaeum hölgyei ketőztetett figyelemmel voltak ezentúl Zaire iránt. Mindenki tudta már, hogy az lesz az új kegyencznő.

Csak a gyermek nem tudott még róla semmit.

Óh ő még nem is sejtette a szerencsét, a mit már irigyeltek tőle.

Egy napon a derék Louvois üdvözlé őt, hogy a király szívét meg tudta nyerni.

Zaire megrettent. Máskor is halovány volt; most még haloványabban kérdé.

— Mi oka lehet a királynak engemet szeretni? Én nem vagyok szép.

— Óh herczegnő, kegyednek van egy oly kincse, a mit a király nem adna minden udvarhölgye szeméért.

— Mi lehet az? kérdezé remegve a leány.

Louvois szemtelenül simitá végig a gyermek fejét.

— Ez a szép aranyhaj. Aranyháló az, mely királyt fogott.

Másnap Lajos király egy levelkét talált háló szobája asztalán, mely egy kis ebéna szekrény fölé volt téve. A levelet felbontá : ez volt benne.

„Hatalmas király; te engemet, alázatos szolgálodat érdemeim felett kitüntetél. Védteél, mint árvát, fölemeltél, mint száműzöttet. Voltak, a kik azt mondák nekem; hogy arany hajfürteim éke nagyon megtetszék szemeidnek; — ime királyom, én neked adom azt hálából : legyen tied engem pedig bocsáss kostonoromba vissza. Zaire“

A ebéna szekrényben ott találta a király a csodaszép tündéri hajzat egész országot érő kincsét.

A szemérmes szüz tőből levágta szép arany haját; ha úgy megtetszett az a királynak, ime legyen hát az övé.

Azt mondják, hogy Lajos király megsirat- ta a szép haját, a minél szebb, drágább ékszert soha sem ajándékoztak királynak; olyan ékszert, a mi annak is fáj, a ki adja, annak is, a ki elveszi. Száztíz év múlva a levágott fejeket

sem siratták úgy meg, mint most e levágott haját.

A király egy bársony párnáskába varatta azt, a mit gyakran tett feje alá: azt mondá, szívdobogás ellen jó az.

Bizonyosan jobb helyen volt ott az a haj, mintha úrnéja fején gyémántos czéger körül lett volna fonva.

MIT BESZÉL RÓLUNK A VILÁG.

Semmit sem irigyelhetnek kisvárosiak annyira a nagyvárosiaktól, mint azt a szerencsét, hogy az emberek nem ismerik egymást. Ellakhatnak esztendőig egy utczában, egy házban, találkozhatnak lépcsőkön és folyosókon, tarthatnak közös lámpát és kapukulcsot, a nélkül, hogy egyik szomszéd tudná: a másikat kinek híják? miből él? boldog-e vagy szerencsétlen, nemes ember-e vagy paraszt? kálvinista, vagy pápista? kávét iszik-e reggelire, vagy rántott levest? hány font húst hordat ebédre? jól él-e feleségével? tanul-e a fia, vagy sem? tud-e a felesége vasalni? stb. stb. stb.! a mit kisvárosban mind meg kell tudni a szomszédoknak, is-

merősöknek és ismeretleneknek; különös jó egyetértésből minden ember a más bajával tördvén, és senki sem a magáéval.

Egyszer ismertem egy jámbor kisvárosi családot; nem mondom meg hogy hol? mert az nem tartozik a dologra : áldott jó emberek voltak; úgy éltek együtt, mint két galamb; illetőleg mint három galamb, mert egy kis leányuk is volt.

A férj szelid kis alacsony emberke volt; síma szöke hajat viselt középen elválasztva; a nő még kisebb, módos, parányi teremtés, félreválasztott s fölbodrozott hajfürtökkel : képzelhetni, hogy a kisleány milyen kicsiny volt azután.

A kis emberpár más városból jött ide, a férj valami kereskedelmi hivatalt viselt, azért telepedett meg ott, s egészen idegen és ismeretlen volt a városban.

No de lehet is ott ismeretlennek maradni. ha a férj közésre, a nő pedig oldalvást választva viseli a hajat : nem minden ember arról beszélt tán egy hét múlva, hogy van itt most egy furcsa emberpár, a kiből a férfi asszonyosan, az asszony férfiasan hordja az üstökét.

A két kis ember, meg a harmadik sohasem járt sehova; a férj nem ment kávéházba, az asszony nem járt látogatásokat tenni; egy háznál sem mutatták magukat, a kis leányt sem küldték sem varróba, sem kötöbe, sem más iskolába. Bizonyosan apja anyja tanította otthon.

Ez már elég ok volt arra, hogy a világ beléjök kössön.

Micsoda furcsa emberek ezek? Hogy ezeknek senki sem kell? hogy úgy el vannak telve magukkal; sétálni is együtt mennek, ott is csak egymással beszélnek, senkinek sem mutatják be magukat. Ezek bizonyosan vad emberek.

A férj hivatalánál fogva mégis kénytelen volt emberekkel összejönni, azok megmondták, hogy mit beszél róluk a világ?

A férj nagyon megütődött rajta, s hazamenve feleségéhez, azt mondá neki :

— Feleségecském, tudod-e, hogy mit beszél rólunk a világ.

— Ugyan mit?

— Azt beszéli rólunk, hogy mi vad emberek vagyunk.

A kis asszonyka elkezdett rajta nevetni.

— Mi vad emberek? Te, meg én: azután meg ez a kis baba itt ni?

Azzal fölkapta kis leánykáját ölébe, s úgy nevetett, úgy rázta fürtös fejecskéjét, olyan mulatságosnak találta azt a gondolatot, hogy az ő kicsi férje azzal a szelid ábrázattal vad ember, ő pedig vadasszony: vadember-család, a ki befesti a képét kékre-zöldre s emberhússal él, s az erdőkön kurjongat.

— De hát mért volnánk mi vademberek, mikor még csak egy szóval sem bántunk senkit.

— Épen azért, mert senkihez sem szólunk; mert sehova sem járunk; mert nem keressük senki barátságát; azért neveznek vadembereknek.

— No hát beszéljük ezután minden emberrel; s járjunk mindenüvé.

Abban egyeztek meg, s azután jártak mindenüvé, szépen párosan, hármasan; eljártak minden estélyre, mulatságba, ott is mindig egymás mellett ültek, egymás tányérjából ettek, egymással táncoltak, egymást húzták ki a kútból: egyszóval botránnyosan viselték magukat.

A férj egy napon megint megütődve ment haza:

— Kis feleségecském, tudod-e, hogy mit beszél rólunk a világ?

— Ugyan mit?

— Azt beszéli, hogy mi igen illetlenül viseljük magunkat a társaságokban.

— Mi viseljük magunkat illetlenül? Hiszen inkább. . . .

— Épen azt vetik szemünkre, hogy mindig egymással beszélünk, egymással tánczolunk, egymással csókolózunk.

A kis menyecske összecsapta tenyereit.

— No hát ezután beszéljünk mindig mással, tánczoljunk mással és csókolozzunk . . . nem, azt már mégis ne tegyük — mással.

Jó is volt úgy : a kis férj elvonult a többi férjekkel a kártyázó-szobákba, a kis nő ott maradt az ifjú emberekkel a társalgási teremben, s igyekezett mindenki megérdemelni a világ jó akaratát.

Egyszer még szomorúbban jött haza a kis férjecske a világból :

— Asszony! (már nem is feleségecske) tudod-e, mit beszél rólunk a világ?

Az „asszony“ czimtül megrettent asszonyka ijedten rázta fürtös fejecskéjét, hogy ő nem tud semmit.

— Azt mondja a világ, hogy te kaczer, hűtlen nő vagy, s én egy ostoba fölszarvazott férj.

A kis asszonyka elkezdett keservesen zokogni; térdre esett a kis férj előtt, és azt mondta neki, hogy ölje meg őt: — nem vétett ellene soha, hanem azért csak ölje meg, ha azt hiszi, hogy vétkes.

A férjecske szigorú volt: kegyetlen kemény szívű akart lenni. Megmutatta, hogy ő vele tréfálni nem tanácsos, volt az ágya fejénél egy kis ezüst feszületecske, arra meg kellett esküdni a piczi piczi asszonykának, hogy ő soha soha nem volt kicsi férjéhez hűtlen.

Milyen bohó gondolat, egy kicsi-kis colibrival esküt tétetni le arra, hogy a varjúk, kányák enyelgése meg nem indították.

Másnap azután az egész világ megint arról beszélt, hogy a kis halvány ember megesküdtette kicsiny piros feleségét a feszület előtt, arra, hogy hozzá mindig hű volt.

És azután megint nem mentek sehová, sem egyedül, sem egymással; akkor megint azt beszélte róluk a világ, hogy a kis Othello angol zár alatt tartja feleségét s puskával lesi az embereket a kik a ház előtt elmenve, az

ablakra föltekintenek; az asszony mindennap mérget akar inni.

Egyszer azután meghalt a kis leányuk; azt eltemették, elsiratták.

A világ azt beszélte erre, hogy azért halt meg a kis leány, mert az anya gyermeke életére esküdött, és ime betelt rajta.

Azután meghalt maga az asszonyka; azt is kivitték oda, a hol az emberek nem törődnek a szomszédjaik állapotával.

A világ azt beszélte, hogy az asszonyka készakarva ölte el magát; keserü mandulát evett éhomra, s ugy füzte magát, míg rohanó tüdővéaszt kapott; akkor is jeget evett, hogy minél hamarább meghaljon, s gombostüket nyeltesett el.

* * *

Egyedül volt már a kis férj, nem volt ki-nek elmondani: mit beszél róluk a világ? Azaz, hogy elmondta ő azt mindennap valaki-nek, de a ki nem hallgatott reá. Kijárdogált naponkint a temetőbe, elálldogált ott a kis sírocska előtt, a mi sírnak is kisebb volt, mit más nagy emberé, s a min még ideje sem volt megéledni a pázsitnak. Rajtakapták sokszor

hogy mikor nem sejt közellévő embert, akkor elkezd beszélgetni a föld alatt alvó porokhoz :

— Látod, látod, kis feleségecském, még azt beszéli rólunk a világ, hogy én üldöztelek téged a sírba, hogy én előlem siettél ide; pedig ugy-e mennyire szeretük mi egymást? ugy-e még most is szerettjük egymást? te odalenn, én idefönn. Pedig ugy-e még most is meglátogatjuk egymást? Én nappal téged, te éjjel engem.

A kíváncsi emberek azt is kihallgatták, tovább adták szájról szájra, s megint tele lett vele a város, hogy a kis boldogtalan ember kijár a temetőbe, beszélgetni — a senkivel : a halottakkal.

Ezen azután végkép elbúsulta magát a kis férfi; egy esős napon keresztül hütötte magát jól a sírnál, ideglázt kapott, lefeküdt, halálos beteg lett.

— Kis feleségecske, most már én is hozzád megyek, eltemetnek, most már majd nem beszél rólunk többet a világ semmit.

Szegény haldokló kis ember, milyen nagyon csalatkozott. Alig várták, hogy a szemeit behunyja, már mindenki arról beszélt, milyen különösen halt meg a kis ember! még a ha-

rangok is negyvennyolcz óráig mind arról discouráltak.

És azóta be is roskadtak már a sírocskák, nem hantolta föl senki újra, de a világ még most is beszél víg mulatságokban, kávé mellett, kártya mellett: milyen furcsa kis család volt az, milyen csodálatos volt életük, csodálatos a haláluk

Annak, hogy mit beszél rólunk a világ? még a halállal sincs vége: azért biz annak a kedvéért se ne élj, se meg ne halj.

EGY TEKINTET.

Maureszk.

† I. † Fördött a Qualquivirben Julián leánya, Almeriza; egyedül; szomorú füzek árnyékában.

Kék hab eltakarta szüz termetét, szomorúfüz ezüst lombja elfogta róla a napsugárt, csak fehér vállai látszottak ki a reszkető vízből, mikre fekete hajfürtei omlának.

Óh fehér vállak, fekete fürtök. . . .

† II. † Julián vezér távol Afrika sárga homokján táboroz, ott vezeti király seregeit hitetlen maurok ellen, a tengeren túl.

Julián vezér azt ígérte a királynak: győzni fogok, diadalt hozok számodra; hogy el nem

árullak a harczban; ime itt hagyom nálad egyetlen leányomat kezességben.

Egyetlen egy leányomat, kinél szebb hadon nincs a Tajotól a Quadalquivirig sehol; kinek olyan fehér válla, olyan feketék hajfürtei.

Óh fehér vállak, fekete fürtök. . . .

† III. † Rodrik király palotája erkelyén sétál; honnan ellátni messzire; a nap most áldozik le a tenger fölött; az Atlas orma kéklík távol, boldog Ibéria rónáin virágzanak a mandula erdők.

De a király nem nézi a lemenő napot, mely új országokra kél, sem az Atlas ormát, mely alatt harczos ellenség tanyáz, sem Ibéria rónatáját, mely a paradicsomnál szebb.

Néz a király csupán egy fürdő leánykát, ki a kék folyamban mosdik, fehér vállát szemérmesen takargatja sötét hajával.

Óh fehér vállak, fekete fürtök. . . .

† IV. † Király kérdi udvarlótól; ki ott az a leány? a ki fürdik szomorú fűzek árnyában; arcza, mint a tündéréké; kik a habokbul támadnak. Én e lyánt szeretem hévvel.

Mondának neki az udvarlók: óh király, ez Julián vezéred lyánya, vezéredé, a ki harczol

érted, tengeren túl, maurok ellen; nem jó neked a leányra nézned.

És a király mégis egyre nézte; „megöl engem e tekintet“.

Óh fehér vállak, fekete fürtök. . . .

† V. † Győzött a vezér ott a tengeren túl, megverte király ellenségeit szerte; jön vissza zsákmánnyal és diadallal.

Utjában megállítja a rossz hír: ne siess oly örömmel hazádba vezér! király elragadta leányodat, egyetlen egy szép lányodat, nincsen a kit szeress többé.

Emberek láttára elragadta őt és palotájába vitte erővel, midőn fordott a Quadalquivirban egyedül.

Óh jaj fehér vállak, fekete fürtök. . . .

† VI. † És a vezér letépte a koszorút fejéről és beleveté a tengerbe.

Átkozott legyen a kard, mely érted harczol és áldott legyen az, mely téged megöl, leányrabló.

Égesse el ellenség tüze országodat egyik széleitől a másikig.

Vér folyjon minden vizedben, patakodban, folyamodban, a mért meggyaláztál engem, kit semmi viz le nem mos többé.

Óh jaj fehér vállak, fekete fürtök. . . .

† VII † Julián visszafordult Afrikába, fölkereste a sárga pusztát, hol Tarik, a hatalmas, úrkodik a szabad törzsökök felett.

Ott megállt bátran a saracén vezér előtt, ki előtt a leghatalmasabbak is leborulva szoktak megjelenni.

Én vagyok Julián, spanyol király vezére, tegnap erős ellenséged, ma foglyod, holnap vezéred, ha úgy kívánod.

Átkozott legyen az, a kiért veled harcoltam eddig; mert meggyalázta leányomat, a ki olyan szép volt, [hogy nem volt hozzá fogható tengeren túl.

Óh fehér vállak, fekete fürtök. . . .

† VIII. † Ime, a hova kardom hegyével mutatok, az a föld szebb a paradicsomnál; tele édes gyümölcsessel, áldással.

Vizeiben gyöngy és arany, mezőin szel-nemzette mének, városaiban napsütötte szüzek.

Gyöngyét, aranyját foglald el magadnak, paripáit add vitézeid alá, leányait tedd rab-szolgálókká, nekem csak a férfiak vérét add; mert az mossa csak le, a hogy meggyaláztak engem.

Óh fehér vállak, fekete fürtök. . . .

† IX. † Tarik vezér fölkel párducszőnyegéről, megölelé, megcsókolá régi ellenségét s megesküvék kihúzott kardjára, hogy boszút fog állni érte.

Lerántja trónjáról a hitszegőt, háladatlant, hogy legyen földönfutóvá, s a milyen messze elment a hír, hogy a szép lányt, Almerizát, meggyalázta Rodrik király, olyan messze fog elmenni az irtó fegyver Iberia országában.

Hogy a ki megtudta, mint gyalázták meg Juliánt, tudja meg azt is, mint állt ő boszút magáért?

— Óh fehér vállak, fekete fürtök. . . .

† X. † Tizenkét ezer saracen lovag szállt ki az Atlással szemben boldog Ibéria partján : vezetőik voltak Tarik és Julián.

A csatakiürt rivallása felkölté Rodrik királyt mómora ágyából : fel fel goth vitézek ; hol a kard, hol a bárd, hol a vért ?

Eljött Julián fizetni ; száz kardcsapás minden csókért, tenger vér minden könyecseppért ; egy holt vitéz minden szál hajáért ; két ország a két fehér válláért.

— Óh fehér vállak, fekete fürtök. . . .

† XI. † Szembe ment a pogány mór hadakkal Rodrik király bajnok népe. Derék

pánczélos lovagok; színe, virága a király hadának.

Ghibel al Tariknak híják azt a hegyet, mely alatt megharczolának egymással; mert ott letörte a saracen vezér Tarik a király legszébb seregét, a legjobb vitézlő góthok ott hulltak el disztelenül.

Ghibel al Tariknak nevezték el azt a hegyormot.

— Óh jaj fehér vállak, fekete fürtök. . . .

† XII. † Jaj te néked Rodrik király, itt a mórok; s még ha csak azok volnának, de jön Julián, saját jobb kezed lett ellenséged.

Gyűjtsd össze minden sereged; minden férfi, a kinek keze meg tudja emelni a fegyvert, siessen a csatamezőre, mert ez utolsó csatája lesz vagy a mórnak, vagy a góthnak.

Ne maradjon otthon senki, az utolsó csata után nincs Iberiában élet kardforgató vitéz számára; nem alszik csendesen senki köfalas városon belül, nem látja mosolyogni senki szép asszony szelid szeméit. Tűz és könny lesz minden felé.

— Óh fehér vállak, fekete fürtök. . . .

† XIII. † Xeres de la Fronteránál csapott össze Rodrik király a hitetlen maurokkal, két

nap harczolának folyvást; elhullott sok vitéz innen és onnan.

Második nap a két fejedelem maga fölke-
reste egymást a csata hevében.

Véres bárdal tört magának utat ellenéig
Rodrik király: „vagy te halsz meg e napon,
vagy én.“

„Hitszegő vagy Rodrik király, leghübb
szolgádnak elrablád legszebb kincsét. Meglásd,
hogy te fogsz meghalni itten.“

— Óh fehér vállak, fekete fürtök.

† XIV. † És a két fejedelem összecsapott
villogó fegyverekkel; csengett a vért a súlyos
csapásoktól egyre, még nem volt egyik sem
adósa a másiknak.

Megpihentek, újra összecsaptak, bibor pa-
lást, fehér köpeny foszlányokban repkedett
szét az ádáz kardcsapásoktól. Véres rongyok
királyok köntöséből.

Harmadszor is megsarkantyúzák lovaikat
a fejedelmek s összecsaptak végerővel. Rod-
rik kardja nagyot csendült Tarik fejedelem
paizsán, Tariké mélyen behatott a pánczél nyi-
lásán keresztül, ketté vágva az élet erét.

Rodrik király ott lefordult holtan gyöngy-
házas nyergéből.

— Óh fehér vállak, fekete fürtök. . . .

† XV. † Kilencz napig harczolt még a szétzilált góth sereg a győzelmes saracennal, vérrel festett minden vidéket, melyet átengedett neki.

Harczoltak minden folyónál, harczoltak minden városnál, és a folyó piros lett a vértől és az ég a városok tüzétől.

Egész ország hangzott az asszony sírástól.

— Óh fehér vállak, fekete fürtök.

☉ XVI. ☉ Kilencz napi ádáz harcz után elveszték a szép Ibériát a góthok; elfoglalta a saracen, és úr lett egyik tengertől a másikig.

És hétszáz esztendő lefolytaig választott királyokat Spanyolország városaiban szerte.

És mindez egy tekintet miatt történt.

— Óh jaj fehér vállak, fekete fürtök.

AZ ÁRULÓ GYÜRÜ.

(Török rege.)

Pompás Szolimán szultán idejében élt Stambulban egy gazdag kereskedő, a kinek Muhzin volt a neve : drága kövekkel és ékszerekkel kereskedett.

Ennek volt egy igen kedves felesége, Eminha; a kit jobban szeretett minden drágakövénel, kinek piros ajkait többre becsülte a rubin fényénél, szemeinek ragyogását a gyémánt tüzénél, ajkainak beszédét az ezüst csengetésénél. Nem is adta volna ezt a szemet, ezt az ajkat a világ minden kincséért cserébe.

Pedig ah a ragyogó szem, az édes ajk veszendő kincs; egy lehellete a szélnek Morea szigete felől, mely a pestist hordja magával, megfosztá

Muhzint e kincsétől; homályt vont a csillagfényű szemekre, némaságot a beszédes ajkra. Mit a világ minden javáért nem adott volna Muhzin cserébe; odaadta a halálnak ingyen, és eltemette a háládatlan földbe, mely vissza sem adja, meg sem köszöni, a mit elvesz.

A jámbor Muhzin sokat sirt e vesztesége miatt; sem étele, sem itala nem volt, még aludni sem birt; hanem éjszakánként kiült a háza tetejére és ott sirt egész hajnalig.

Hiába vigasztalták szomszédai, barátai, nem sokat használtak vele neki; ő csak nem tudott ahoz a gondolathoz hozzá szokni, hogy az a szép szem többet ne mosolygjon ő rá, hogy az a kedves száj többet ne szólítsa őt meg.

Egy éjszakán, midőn Muhzin ismét nyugtalanul hánykódott álmatlan fekhelyén, egyszerre a bezárt ajtón keresztül egy búbájós tünemény állt eléje. Egy ősz szakállu öreg, ki nek szakállja és turbánja úgy világított, mintha lángolna.

Ez a tünemény így szólt hozzá nyájas, vigasztaló hangon.

— Muhzin; én megszántam a te keserveidet, szomorkodásodat; látom hogy érdemes vagy arra, hogy emberfölötti hatalmak segít-

senek rajtad, mert emberfölötti módon szeretél. A te nőd nem halt meg, mert nem volt halandó leány, hanem tündérek leánya. Eminha most is él; mert tündéri hatalmánál fogva annyiszor tud meghalni, a hányszor kívánja s azután egy másik országban ébred fel ismét, hogy ott kezdjen új életet és ismét meghaljon és tovább vándoroljon. Azért övezd fel derekadat és vándorolj el rögtön Mekkába, ott ülj le a Zenzemet kút közelében levő temetőkert ajtajába és várakozzál ottan. Mind addig várakozzál, a míg egyszer jönni fog egy temetői menet, mely hoz egy kékre festett koporsót, sárga selyem szemfedővel letakarva; a szemfedőn kék betűk és ezüst czikornyák lesznek varrva; te rohanj akkor oda, állítsd meg a temetői menetet; takard fel a halott arcát és ott fogod találni Eminhádat. A halottkísérők majd nem fogják hinni, hogy az a te nőd volt, hanem akkor te vedd elő övedből ezt a kis szelenczét, ebben van egy ír, azzal kend meg újjaid hegyével a halott nő szempilláit és ajkait s akkor ő felfogja nyitni szemeit, és ajkai azt fogják suttogni : „Muhzin“ és senki sem fog többé kételkedni, hogy az a te nőd volt; s vissza hozhatod őt Stambulba, a hon-

nan nem fog többé elkiváncozni tőled. Hogy pedig azon ideig, a mig oda zarándokolsz, itt-levő kincseidet el ne pazarolják, vagy ha veled vinnéd, gonosz emberek ki ne raboljanak, bizad azokat a te hüséges barátodra a becsületes Ali Hodzsiára, ki törvénytudós és az alkórán magyarázója, annál visszajövet ismét megtalálod :

E szavak után eltűnt a fényes szakállu agg Muhzin elől.

A kereskedő ámultan kelt föl, szemeit dörzsölve két kezével, ha nem álmodék-e? mécsét gyújtott, s bámulata nőtt, midőn asztalára téve találta azt a kis szelenczét, melyet a túlvilági öreg hozott számára; gyönyörűen dolgozott-elefántcsont mű volt az, gazdagon kirakva türkizekkel és arannyal áttörve. Emberi munka nem is lehet ilyen.

Másnap elmondá ez esetet Ali Hodzsiának, kire őt a rejtélyes agg figyelmezteté. A törvénytudós fejét csóválta rá, mintha nem hihetné a dolgot s iparkodott ellenvetéseket tenni Muhzinnek, hogy tán álmodta azt, vagy elevenen képzelé s végre azzal erősíté meg kétkedését, hogy Eminha holtteste bi-

zonyosan most is ott fekszik a sírban, a hova őt Muhzin eltemette; csak bontassa fel a sírt.

Muhzin sietett azt tenni és ime — a felbontott sírban nem volt többé Eminha holtteste

Most már semmi hatalom sem lett volna képes Muhzint vissza tartani, hogy a tünény tanácsát kövesse. A mi kész pénze volt, magához vette; ékszerei tárházát pedig mindenestül rábizta Ali Hodzsiára, a ki legközelebbi barátja és a mellett derék köztiszteletű férfi volt, hogy viselje addig gondjukat, míg ő Mekkából visszatér, mit a jámbor férfi barátság kedvéért fel is vállalt.

Muhzin négy hét múlva, sok vízontagság után megérkezett Mekkába; az úton rablók támadták meg, minden pénzét elrabolták; de szerencsére a kis szelencze a bűvös irral megmaradt, az el volt rejtve turbánja alá, azért nem találtak rá. Koldulva érkezett meg a szent városba, s úgy tengődött tovább a kegyes vándorok alamizsnáiból.

Mindennap ott lehetne őt látni a Zenzemet kút melletti temető ajtajában, ott vigyázta a halottas meneteket, miket naponta elvittek

előtte, mert az a mekkaiak legnépesebb temetkezési helye.

Eszendő is elmúlt már, és ő mind hiába várt; olyan koporsó, a minőt neki az éjjeli tünemény leirt, nem jött elő az alatt; vagy kék koporsó volt, de nem sárga selyem szemfedővel, vagy a szemfedő is olyan, de nem kék virágok rajta, vagy még a virágok is kékek, de a cikornyák nem voltak ezüsből, sőt az is megtörtént, hogy minden jel ugyan az volt, de a halott nem volt nő, hanem hat éves fiú gyermek.

Muhzin kezdett csendesesen közeledni ahhoz a lélek állapothoz, a mit azután örültségnek neveznek; midőn egynapon azt hallja a többi koldusoktól, hogy ma fényes temetés lesz; a Kadileszker neje halt meg, a szép Eminha.

Eminha!

Ez a névfelészte Muhzin lelkét újra; az nap el nem távozott a temető küszöbétől s majd megfojtá szívének dobogása, midőn a siralmas zenét hallotta közelíteni, mely a temetői menet előtt járult.

Muhzinnak nem volt most gondja a gyászmenet pompájára; nem a keringelő der-visekre, nem a jajveszékelő asszonyokra, még

a sziligdárokra sem, kik bőr erszényből apró ezüstpénzt szórtak a tolakodó nép közé: ő csak a ravatalra nézett.

Már messziről látta, hogy a koporsó kék, a szemfödél világos sárga; midőn közelebb hozták a halottat, kiveheté a kék virágokat rajta, és midőn eléje értek vele, jól láthatá azon az ezüst hímzetet.

Muhzin örült erővel taszítá félre azelőtte állókat, utat törve a kíséreten keresztül a ravatalig és kiáltva:

— Megálljatok! Megálljatok! Ez Eminha. Ez az én nőm!

A kísérők, a nagy urak, a holt férje, a Kadileszker bámulva néztek ez örjögő alakra, ki vakmerően megzavarta a temetés rendjét; de Muhzin nem hajtott rájuk, hanem lerántotta a halott arczáról a szemfödelet.

A fiatal nő, ki ott feküdt, valóban hasonlított az ő Eminhájához. A halál nagy művész. Egy hideg lehellettel olyan hasonlóná tudja tenni az arczokat egymáshoz.

— Ő nincs meghalva! kiálta Muhzin a szörnyüködő népnek; én fel tudom őt támasztani; s akkor meglátjátok, hogy engemet fog nevezni férjének, ki itt várok reá már egy év

óta. Menjetez az utamból, mert én ölk és gyilkolok és átkot szórok magam körül. El ne temessétek azt, a ki él!

A nép meg volt rettenve Muhzin örült tekintetétől, de még inkább dühös szavaitól; a gyászoló kadileszker nagyon szerette megholt nejét; arra a szóra, hogy Muhzin felbirja azt támasztani, ő is megörült s még ő maga csinált neki helyet a halott körül, hogy e csodát elkövethesse.

Muhzin buzgó áhitattal vette elő övéből a kis szelenczét s felnyitá azt : valami sárga színű ir volt benne, zöldes aranyszín pontokkal keverve, melynek tündéri hathatóságáról már akkor meggyőződött Muhzin, midőn jobb kezének mutató újját belemártá; mert úgy megégeté azt, mintha forró olajba mártotta volna. De ez a rendkívüli tulajdonsága az írnek csak annál nagyobb tanubizonyosság volt tündéri származása felől, a mint hogy Muhzin nem is késett az újjára ragadt kenettel a halott szemhéjait és ajkait végig dörzsölgetni.

Mindenki figyelmesen leste, visszatartott lélekzettel a csodair hatását, de senki sem oly hívő áhitattal, miként maga Muhzin.

Ime azonban, a helyett hogy a halott szemei és ajkai megnyílnának, azon a helyen, a hol Muhzin megkente azokat az irral, elkezdének megfeketülni, a bőr felpattogzott, hólyagokat vetett rajtuk; a tetem arcza egészen eléktelenült

Muhzin testét elállta a rémület. Ez nem azon hatás volt, a mit ő várt: a nép zúgott körül; a kadileszker dühösen rohant neki és torkon ragadva, leteperte a földre:

— Átkozott varázsló; ki gyalázatosan eléktelenítéd halottam arczát, hogy élve légy olyan, minővé őt halottan tevéd!

— Vessétek a tűzbe; ordita a nép köröskörül, Muhzindra dühödve; tüzes verembe a bálvány imádóval, a bűbájossal! ki halottakat csufit meg! — s a jámbor Muhzint nyomban megégették volna, ha szerencséjére a damascusi helytartó basa ott nincsen; ki látva, hogy inkább örülttel, mint bálvány imádóval van dolguk; csauszaival elfogató Muhzint s megeléglé, hogy oszlophoz kikötetve kétszázat veretett a vállára tevehajtó korbácscsal, s akkor maga elé viteté őt, hogy vallja ki, miféle örült gondolat követteté el vele azt a merénnyt, hogy a kadileszker halott nejét úgy eléktelenítse?

Muhzin elbeszélte a helytartónak az egész bűvös tüneményt, mely őt ide küldte.

— Óh te szegény Muhzin, monda neki a helytartó, midőn megérté a dolgot; — de nagy világ-bolondja vagy te; hogy ilyen otrombául rá hagyod magadat szedni. Bizonyosan csúfot üzött valaki belőled; hiszen az az Eminha, ki a kadileszker neje volt, itt született, itt élt gyermeksége óta; hogy lehetett volna az a te nőd ez előtt esztendővel? Azon ir pedig, melyet neked ama csaló, mint tündéri szert adott át, nem egyéb mint maró mérég, mivel a pestis idején a betegek testén hólyagot szokás huzatni. Ismeri azt minden dervis. Térj eszedre, végezd be a bucsujárást szazután eredj haza Sztambulba s láss a mester-séged után. Kivánom hogy nagyobb baj ne várjon rád otthon.

Muhzin megcsókolta az emberséges basa kezét, ki néhány dinár utraवलót is adott neki s azzal vissza indult Sztambul felé, elrongyosult ruhával, megkorbácsolt testtel, összetört szívvel és félig megháborodott elmével.

Hetek mulva ért haza betegen, nyomorulttan Sztambulba; egy-egy karaván elhagyta, a másik felvette; hozott haza egy lándzsadöfést

a tomporában beduin kalóztól, négy fog helyét czombjában kósza párducztól, mitől félholtan vették el; és rettentő ürességet a szívében, a honnan kihalt minden hit és remény.

A mint Sztambulba megérkezett; föltette magában, hogy annyi veszedelem közül megmenekülve, nem kísérti többé az Isten, hanem megnyugszik abban, a mit ráért, s ismét hozzá fog elhagyatott üzletéhez.

E végett mingyárt fölkereste a derék Ali Hodzsiát, egyetlen egy jó barátját, kinek kincseit átadta megőrzésül.

Az igen szívesen fogadta a megérkezőt, „csak hogy megjöttél Muhzin, bizony azt hittem, hogy oda fogsz veszni, minden este imádkoztam egyet érted, hogy visszatérj.

Muhzin azután elmondá előtte, hogy milyen gonoszul járt, és mennyire csúffá tette őt ama tündér és hogy ezentúl nem fog hinni a tündéreknek sem, ha bár holdvilágbul lesz is a szakálluk.

— Ez bölcs beszéd Muhzin; szólt Ali Hodzsia; — mondtam ugy-e, hogy ne menj el. Ha itthon maradsz, ki sem rabolnak, csufot sem látsz. Most már bolondot csináltál magadból és koldúst. De ne búsulj; egy héten egy-

szer terített asztal vár reád házamnál, a többi kegyes müzülmánok majd gondoskodnak többi napjaidról is.

— Köszönöm jóságodat Ali; felelt Muhzin; nem akarok én koldulni. Előveszem félretett kincseimet s kereskedem velük, mint az előtt : megélek tisztességesen.

— Tehát meg vannak még kincseid? kérde Ali szörnyüképen elbámulva.

— Meg bizony; még pedig te nálad vannak. Felelt Muhzin.

Ali Hodzsia megcsóválta fejét :

— Muhzin barátom. Neked a sok szerencsétlenség elvette az eszedet, hogy magad sem tudod most, mit beszélsz? Az imént mondtad el, hogy az úton kiraboltak, és most meg azt állítod, hogy kincseid nálam vannak, a miket én sohasem láttam. Tudod mit? Eredj most innen, aludd ki magadat, majd ha eszed egy kissé kitisztul, akkor megint szívesen látlak.

Ezzel a derék Hodzsia szép nyájasan kitolta Muhzint az ajtón és bezárta magát előle.

A boldogtalan kereskedő most esett még igazán kétségbe. Már maga is kételkedni kezdett felőle, hogy valljon eszénél van-e, vagy

pedig csakugyan megtévelyodott s félretett kincseiről való álma is csak agyrém, mint a többi?

E kétségbeesésében futott a nagyvezérhez, lábaihoz veté magát és elmondá előtte az egész történetet.

— Van-e tanúd, a ki látta, hogy átadtad kincseidet a Hodziának? kérde a nagy vezér.

— Egyedül Allah, senki más. Hiszen olyan jó barátok voltunk, mintha egy test, egy lélek volnánk.

— Akkor maradj veszteg; míg szólni fogok a szultánnal.

Mikor a nagyvezér elbeszélte a szultánnak a dolgot; Szolimán azt parancsolá neki, hogy hirdettesse ki minden utczaszegleten a kikiáltók által, hogy bizonyos Muhzin nevü kereskedő, ki most jött haza mekkai búcsújáratából, az éjjel a Bosporusba ölte magát. Holttestét a halászok kifogták; ha tehát vannak a megholtnak jó barátai, vagy rokonai, a kik illő tisztességgel akarják eltemetni, jöjjenek érte; ellenkező esetben a tetem a közönséges szegények temetőjében fog eltemettetni.

Természetesen, a ki nem jött el Mühzint eltemettetni, az Ali Hodzsia volt, sőt inkább

felé sem nézett; csak több nap mulva látogatta meg alattomban a szegények temetőjét, ott föl is találta a lapos sírt, melyre két durva kő volt hengerítve; az egyikén durva mázolás-sal Muhzin neve.

Muhzint pedig a szultán elcsukatta a hét toronyba, hogy még ha akarná, se láttathassa magát senkivel. Ott különben jó bánásban részesült s nem volt fogyatkozása semmiben.

Szolimán maga tudakozá meg a kereskedőtől az általa letett kincsek alakját, ismerető jeleit darabról darabra s jól megjegyzé azokat magának.

Akkor megparancsolá a nagy vezérnek, hogy kössön barátságot a Hodzsiával valami szín alatt.

A nagyvezér ovatosan fogott a dologhoz; néhányszor alkalmat talált a törvénytudós bölcsességét észrevehetni, igérte neki, hogy ajánlani fogja a szultán előtt.

A szultán beszédbe elegyedett a törvénytudóssal s rendkívül gyönyörködött annak előadásában.

Később sokszor felkérte őt véleményadásra egy-egy furfangosabb perbeli kérdésnél, melyre nézve a divánban megoszlottak a

vélemények, s mindig nagy súlyt fektetett Ali szavaira.

Sőt annyira kiterjeszté reá kegyelmét, hogy kinevezte őt Hudz sirjának (főalamizsnamester) s a szerály első hivatalnokai rangjába emelte.

Ennyi kegy egészen elvakítá Hodzsiát; félév mult el már azóta, hogy Muhzin halála ki volt hirdetve, talán nem is gondolt rá többet.

Egy napon a szultán egy olvasót látott meg a hodzsia övébe dugva; mely épen olyan volt, minőt neki a kereskedő eldugott kincsei között említett. Mogyorónyi korallgömbök köröskörül ajtatos szavakkal teli faragva, s mindegyik nagyobb gömb kirakva dinnyemódra gyémántokkal.

A szultán elbámult ez olvasón.

— Mirő pompás olvasód van; monda neki; — ilyen valóban egész kincstáramban nem találkozik. A klarisok rendkívül szépek és a munka megbecsülhetetlen.

A hodzsia el volt ragadtatva örömében, s nem késett azonnal átnyújtani a szultánnak az ékszert, mely szerencsés vala megnyerni a nagy úr tetszését.

A szultán magasló kegygyel fogadta az ajándékot s adatott helyette a hodzsianak három erszény pénzt, a mi több volt az ékszer áránál és meghívta öt másnapra a dzsirid térre, hol pompás mulatságot fog tartani.

A hodzsia jobban örült a kitüntetésnek, mint az ajándéknak; a dzsirid téren megjelenhetni a szultán kíséretében!

Az egy szabad tér a szerályban, hol a török urak kopjavetéssel, nyillövessel s egyéb férfias játékkal mulatják magukat; a szultán maga is részt vett e játékban sokszor s legjobb célbalövőnek tartották a dzsiridtéren.

Ez alkalommal is részt vett a szultán a lövöldözésben! de mindig rosszul lőtt; soha sem talált a célba. E miatt haragos kezdett lenni, s mint szokták a lövészek, okozta a szellet, az ideget, a tegzet, a sütő napot a rosszul sikerült lövésért, végre kifakadt az újján levő gyűrűre, az az oka, hogy a lövés miud félre megy.

Mert a nyillövéshez szokás volt a hüvelyk újra egy kigyóformán tekergőző gyűrűt felhúzni, azzal fogták meg a tegez húrját, hogy a hüvelyk könnyebben húzhassa s épen a kellő időben pattanthassa el az íjját.

A szultán zúgolódott gyűrűje ellen, hogy rosszul van csinálva, nagyon megfogja az ideget s nem tudja elég gyorsan elbocsátani; ezzel rántja fel a tegzet.

„Adjatok más gyűrűt!”

Kisérői siettek saját gyűrűiket nyújtani a nagy úrnak. A szultán sorba próbálgatta azokat.

„Ez se' jó: egy se' jó! Hajh nem tud olyan jó gyűrűt csinálni nyillövészhez senki, mint Szulasszán ötvös csinált; de már az nem él. Nincs senkinek Szulasszán csinálta gyűrűje?

Mohon kapva a kérdésem rohant a szultánhoz Ali Hodzsia s jelenté, hogy az ő gyűrűje a megholt nagy mester készítménye; fogadja azt tőle ajándékba a padisah.

Szolimán ezt akarta. Ez volt a legkíválóbb ékszer, mit előtte a kereskedő leirt; elfogadá azt a hodzsiától s felhúzta hüvelykére és azután olyan jól lőtt a célba mindig, hogy mindenki tapsolt neki; legjobban maga Ali Hodzsia; pedig mindegyik nyilat annyiba vehette, mintha az ő szívének lett volna szánva.

A dzsiridjátszás után a szultán maga elé

vitette Muhzint. Kezében volt az olvasó és hüvelykújján a gyűrű, úgy imádkozott az Alkoránból.

A kereskedőt egyszerre meglepte az ámulat, midőn elveszett ékszereit meglátá Szolimánnál. Odaveté magát a szultán lábaihoz és két kezével megfogá palástját.

— Óh uram, e gyűrű és olvasó, mit kezeden tartasz, az enyim.

A szultán kérdezé tőle: mi van az olvasó egyes szemeire írva? miféle kövek vannak a gyűrűbe rakva? A kereskedő megfelelt pontosan minden kérdésére.

A szultán újra visszavitette a hét toronyba.

Másnap hivatá a Hodzsiát.

Beszélt vele mindenféle érdekes jogesetről, mik a divántanácsban előjöttek s véleményt kérdett azok felől a törvénytudóstól.

A többi közt egyszer elmondá neki azt az esetet, más személyeket nevezve meg, miként tagadta el egy jó barát elutazott társa bizományát s kérdé tőle, hogy mit érdemel az ily szörnyeteg büntetésül, ki jó barátját így megrontá?

Ki miben vétkes, abban legszigorúbb bírása másoknak. A hodzsiának tán eszébe sem

jutott, hogy hasonló bünt ő követett el valaha. Aztán a bűn el is volt temetve mélyen Muhzin sirkövei alatt, nem tudhat arról senki semmit.

A jogtudós azt felelte a szultánnak, hogy ily rendkívüli vétség rendkívüli visszatorlást kíván; a bűnös nem érdemel egyebet, mint hogy elevenen megtörjék egy mozsárban.

— Te mondád! kiálta ekkor a szultán, elítélő szóval, s tapsolására négy izoglán ugrott elő, kik megkötozék a hodzsiát; elvevék háza kulcsait s felkutatva lakását, ott találták mind azt a kincset, mit a kereskedő őrizetére bízott.

A meglepett hodzsia, ki a legmagasabb kegyelem napfényében vélt fürödni s nem gondolt rá, hogy a napfényben minden keresztül-látszó lesz; rémülten vallott meg mindent; még azt is elmondá, hogy ő maga volt a tündér, ki éjszaka phosphor kenettel mázolt szakállt kötve a gyászoló Muhzin szobájába ment s azzal oly kárhozatos játékot üzött, mely miatt a nyomorult szinte eszét és életét veszté. Ő maga lopta el a sírból Eminah holttestét is.

A szultán rögtön összehivatá a divánta-

nácsot; elmondá a vezérek előtt az ügyet s elmondá a hodzsia véleményét is a büntetés felől.

A vezérek azt mondták, hogy a hodzsia véleménye helyes. A büntetés neme új, és ő kószolja azt meg maga legelőször.

A szultán parancsára egy nagy mozsarat vágattak márványból; hozzá roppant törő kallót, melynek négy nyele volt. Azt a szerály udvarán felállíták.

A hodzsiát elővezették bibor köntösében, aranyos turbánja a fején, pillangos öve derekán, úgy veték bele a mozsárba.

Azután négy bosztandzsi megfogta a törősúlykot s felemelé négy nyelénél fogva; a bosztandzsi aga intésére egyszerre leejték azt a mozsárba. Egy irtóztató ordítás hangzott fel abból, névtelen, szótagolatlan üvöltéssé nyúlva; a bosztandzsi másodszor is felemelték a kallót; másodszor is lezuhanták; most már csak egy fuldokló hörgés hangzott vissza a zuhanat után, harmadszor már csak rémletes nyögés; és azután semmi egyéb, mint a csontok ropogása.

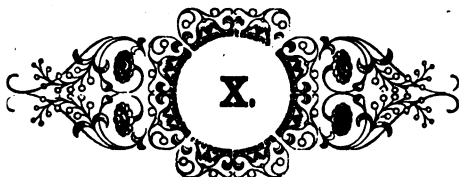
És azután addig zúztak a súlyokkal a mozsárba, míg ki nem fáradtak bele, és a mi ak-

kor ott maradt, az csak egy alaktalan tömeg volt, vér és csont és selyem és arany pillangók egy összedagasztott halomban.

Igy büntette Szolimán szultán a csalót.

* * *

Ez előtt hetven évvel még ott látta Tavernier francia utazó a divánterem ajtajában ezt a mozsarat, rettentő emlékét az ozman igazságtételnek.

A HOLD.

Egy sensitív hölgy naplójából.

..... 1849-ben ismertem meg Emilt Komáromban. Mind kettőnket a véletlen sors hozott oda; én atyámat követtem, ő más parancsából volt ott.

Szerettük egymást, azzal a kízó tudattal, hogy soha se lehessünk boldogok. Neki neje volt, jó, hűséges asszony, a kit Emil hálából vett el, mert egész lételét neki köszönheté; de a kit soha sem szeretett. Tisztelnünk kellett a nőt, ki férjét nemes önfeláldozással követte minden veszélybe, s ez a tisztelet volt az örök válaszfal köztünk és a boldogság között.

Nem is árultuk el soha senki előtt, a mit

egymás iránt érzünk s az érzelem nem vált szégyenünkre soha. Gyakran észrevehette Emil szemeimen az éjszakai sírás nyomait, gyakran láttam őt csüggetebb, sápadtabb arczzal, a nélkül, hogy egyikünk a másiktól kérdezhetne volna, mi baja? a nélkül, hogy egymást vigasztalhattuk volna.

Nagyon kellett őrizkednünk, az ilyen örült titok nem lehet eléggé mélyen elásva, hogy ki ne törjön sírja alól; egy tekintés egymás szemibe, a hangnak egy pillanatnyi reszketése egy meg nem őrzött sohaj elárulhatott volna bennünket az emberek előtt, s ez árulás boldogtalanná tett volna egy nemesszívű nőt, megbélyegzett volna engem.

Néha úgy jutott, hogy egymás mellett kelle ülnünk; mint vigyáztunk, hogy egymás kezéhez ne érjünk, pedig sziveink úgy reszketek belül, hogy egymáson nem doboghatnak; pedig gondolataink úgy ölelkeztek egymással!

És mégis olyan sokat tudtunk egymással beszélni.

Mikor szép holdvilágos esték voltak, kiültünk a szabadba, s azt mondtuk egymásnak.

„Te nézz a holdvilágba, én is oda nézek, mondd el magadban, a mit hozzám gondolsz, én

is elmondom a mit hozzád gondolok, onnan elolvashatjuk.“

És azután órákig elmerengtünk így, akár hány ember volt körülöttünk, járt, kelt, fecsegett; senki sem gondolta, hogy mi most egymással beszélünk, oly édes dolgokat, minők a szívet boldogítják, vagy oly szomorúkat, a miktől el kell csüggednünk; a holdsugár vitte, hozta a titkos gondolatokat egyiküinktől a másikhhoz, és nem árult el bennünket senkinek.

Mikor aztán elváltunk, egyikünk kérdé: „értettél-e?“ a másik felelte: „értettelek“ és bizonytalán mi értettük egymást és sokat elmondtunk egymásnak így, a mit a szó nem fejezett volna ki.

Egyszer azután elkelle távoznunk Komárombul. Hirtelen, készületlen kelle mennünk. Emilnek Americába, annak ki tudja melyik részébe; nekem atyámmal, előre nem is sejtethni: hová?

A dolog változhatlan volt : úgy kelle lenni. Nekünk el kelle válnuk, még pedig úgy elválnunk, hogy soha még csak hírét se hallhassuk egymásnak.

Mi úton is lehetett volna?

Titkunkat nem bizhattuk levélre, vissza-

térő vándorra, mert az mind elárulhatott volna bennünket; de ha tehettük volna is, nem tudhattuk egymás hollétét. Ő nem tudhatta meg soha, hogy minket hova vet a sors; én nem azt, hogy ő hol marad meg? csak annyit tudtunk, hogy egy éktelen, kietlen tenger fog közöttünk lenni, melyen át egyikünknek sem szabad menni, s még csak az a vigasztalásunk sem marad, hogy a messzeségbe nézve a láthatár valami távoli pontja után sohajtsunk, mert az egész földgömb fekszik közöttünk, akár keletnek, akár nyugotnak, egyforma a távolság közöttünk. Arra a kérdésre, hol kedvesünk? mi nem mutathatunk a távolba: „arra messze“: hanem lábaink alá: „itt alant!“ s még csak az sem boldogíthat bennünket, hogy egymásról egyszerre álmodunk; mert itt nap van akkor; mikor ott az éj.

Mikor az utolsó istenhozzádot mondtuk egymásnak, szép tele hold volt az égen; Emil megszorítá a kezemet és azt mondta:

„Látod, mennyit tudtunk egymással beszélni, mikor a holdba néztünk, mennyi édes dolgot elmondtunk egymásnak, te is értetted az én szavamat, én is a tiedet. Miért ne szólhatnánk tovább is így?“

Én sokkal levertőbb voltam, minthogy ez a szó most megvigasztalt volna. Az a gondolat, hogy soha de soha egymásnak hírét ne halljuk, ne tudjuk merre jár? él-e? boldog-e? vagy meghalt, sokkal jobban kétségbeejtett, minthogy egy pusztai ábrándban nyugalmat tudtam volna találni.

— Azt még sem fogja nekem megmondani a hold, hogy te hol vagy? mondám Emilnek csüggedten.

Ő egy perczig elgondolkozott, azután hozám fordult.

— Én azt mondom, hogy igen. A ki erős akarattal és öt érzéken túl is bír valamivel, arra nézve nincs lehetetlenség. Ha mi úgy akarjuk, úgy lesz. A new-yorki parton nézve körülbelül akkor megy le a hold, mikor itt felkel. A legelső naptárból megtudhatod, mikor van telehold. Akkor vigyázd meg feljöttét. A minő betűre én akkor gondolni fogok, merőn a hold tányérjába nézve, te ugyan azt a betűt fogod azon a fényes lapon írva látni, másnap a következő betűt és így a többi naponkint, a míg a holdnegyed nem következik, a mikor közlekedésünk félbe szakad, a hold lement a nappali órákra esvén. Én ezt a tit-

kot egy belgrádi dervishtől tanultam. Az indu bűvészek ezen módon tudatták az africai máguszokkal nagy Sándor halálát; mit ezek elébb megirtak, mint Görögországban tudva lett volna; a holdraírás régi mesterség, s miért ne volna a szerelem olyan hatalmas bűvészet, mint a többi. Ha erősen akarunk, erősen szeretünk, minden lehetővé lesz. Erős akarat- tal és nagy szerelemmel a túlvilágról is vissza lehet jönni.

Ezzel elváltunk egymástól.

Ő élment nyugotnak, én keletnek, bár me- hettünk volna addig, míg a világ más oldalán ismét összehoztak volna útjaink.

Egy hónapba belekerült, mig az újvilágba átútazott; ez a hónap érdektelenül telt le tö- lem, a másik hónapban már nyugtalanul vár- tam a holdtöltét. Akarat és szerelem bennem is erős volt, de hinni nem tudtam azt, a mit akarok.

Minket atyámmal egy felföldi városba ve- tett a balszerencse, ott volt egy kis lakházunk épen keletnek. A magaslatról széles rónára le- hetett látni. Én ott ültem az ablakban, midőn közelgett az ígért percz s szívem dobogása je- lenté, hogy várom azt, a mit nem hihetek.

Mögöttünk tiszta égen áldozott le a nap, széles küllöket vetve a hegyek ormai mögül a kék égre; a keleti síkságot köröskörül barnás lilaszín köd fogta körül, mely mindig magasabbra kezdett emelkedni az égre; a földnek önvetette árnya. Egyszerre halvány rózsaszín derengés kezdett pirulni a ködös árny közepén, mely mindig szélesebbre terjedt; az a sápatag hajnalfény ez, mit a kelő hold küld maga előtt, gyöngé utánzása a királyi nap hajnalbiboának, percz mulva egy égő pont támadt a láthatáron, egy fénytelen izzó tüzdarab, mely csendesen kidomborult, mintha égő hegy duzzadna ki a föld felületén. Újabb percz mulva egészen kiemelkedék a halovány égi csillag, izzó tüzes tányérjával, mely elé mintha rózsaszínű fátyol volna húzva.

E pillanatban úgy tetszék, — vagy úgy láttam, — vagy úgy álmodtam: — hogy ama fényes tüzes lapon egy nagy T betű jelent meg előttem; egy világosan kiirt betű, mely azután rögtön el is tűnt onnan. Egy pillanat század része volt csak, a meddig ott láttam; azután vége volt. Szemeimet dörzsölém, — újra odanézttem; — többé nem láttam semmit; órákig fennvoltam, folyvást a holdat figyelve,

nem látszott többé annak ezüst tányérján semmi egyéb a szokott foltoknál; csendesen haladt tovább a néma csillag : szomorú képe az élettelenségnek, laktalan völgyeivel, halott hegyeivel.

Egy T betüt nyertem, vagy talán az is csak káprázat volt ?

Másnap ismét ott vártam az ablakban a höld feljöttét.

Azon pillanatban, midőn alsó széle a lát-határtól elvált, ismét egy világosan kiirt betüt láttam benne, mely rögtön eltűnt. Az egy E betü volt.

Reszketni kezdtem. Félelem, vagy a bámulat valami szívszorító neme fogott el. Bántam már, hogy ezt láttam, mert egészen felháborítá lelkemet.

De azért harmadnap ismét rálestem a holdra : akkor egy X betü villant el szemeim előtt. — Negyedik éjjel egy A; — ötödik éjjel egy S.

Tehát Texasban van!

Hatodnap beborult az ég: nem láthattam semmit; de hiszen ennyit épen elég volt tudnom.

E világért nem közöltem volna senkivel

titkomat. Félttem, hogy tagadni fogják mások, s az képes lett volna megtévelyíteni, mikor én mind azt oly világosan láttam.

Minő nyugtalanul vártam a következő holdtöltét! Az idő ismét kedvezett titkos látásainknak, a fényes égi lap hat napon át hat új betűt hozott az új világ határáról: e hat betű ez volt: „SZERET“.

„Szeret“! mit is izenhetett volna kedvesebbet onnan. Mi lehetett nagyobb gondolatja? Óh bizonyára ez izenet nem bántá meg a szűz holdat, mert tiszta volt e szerelem miként maga a hold.

Harmadik holdtöltén egész hétig láttam a holdban végig villanó betűket.

„CALIFOR“

Ebből megtudtam, hogy Californiába ment át. Óh miért ment még messzebb tőlem?

Negyedik holdforduláskor e szót vettem tőle:

„ARAN“.

Aranyat keresni ment; minek volt az neki? A kinek annyi ész, oly szép lelket adott az ég, hogy szánhatja az magát arra, hogy éhes önző rablócsorda közepett a földet túrni álljon nem boldogító kincsért?

Meg is bűnhődött érte. A következő hold-
újság csak egy betűt hozott tőle, ez a betű
volt egy „O“. Egy semmi. Tehát azt is elvesz-
té, a mije volt. E holdforgással többet nem is
izent hozzám. Azt hittem, a földi vágy elvette
tőle az égiekre gyakorlott varázst.

A következő holdtölte is betű nélkül hozta
fel a sápadt csillagzatot, elmúlt az egész ne-
gyed egy jelenés nélkül; én sajnálni kezdtem
szép ábrándomat; midőn az ismétli holdtöltén
még egyszer rászántam magamat e bűvös
vizsgára, pedig szemeim nagyon meg voltak
gyengülve. Épen juniusban voltunk, a holdsu-
gárok legbűvösebb havában, méla, szellőtlen
este volt, mintha minden falevél ez égi tündér
megjelenését várná hallgatva s nem merne ad-
dig mozdulni. A hold csak nem vérvörös volt,
midőn feljött a láthatárra, fénypontjai, mint a
tűz úgy égtek, míg völgyes sötétjei mintha
tele volnának töltve vérrel. A mely perc-
ben egészen feljött a láthatárra, egyszerre egy
fekete kereszt jelent meg fényes táblája köze-
pén, hirtelen támadva és eltűnve. A falevelek
egyszerre mind rákezdték susogni a csendben,
mintha ők is látták volna azt.

Én reszketve távoztam el az ablaktól, és bementem szobámba imádkozni.

Két hónap mulva olvastam a hirlapokból, hogy ugyanazon a napon hajnalban, mely minálunk az estével összeüt, San Francisco csöcseléke fellázadt, egy város részt felégetett s egy csoport európaiat legyilkolt : — azok között volt Emil.

Tartalom.

	Lap.
A mennyei parittyakövek	1
Én lehettem volna az	23
Valdivia	33
Húsz év mulva	75
A három gyűrű	95
Arany hajam	104
Mit beszél rólunk a világ	110
Egy tekintet	119
Az áruló gyűrű	127
A hold	148

